

12-ik szám. Március 21. 1867.

HAZÁNK

S A

KÜLFÖLD.

Szépirodalmi, ismeretterjesztő és társaséleti
KÉPES HETI KÖZLÖNY.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐ-TULAJDONOS:
SZOKOLY VIKTOR.

KIADÓ:
EMICH GUSZTÁV.

A képeket kitünőbb művészeink rajzolják s metszi **RUSZ K.**

Előfizetési föltételek:

Pestre vagy vidékre, postai küldéssel vagy házhoz hordással,

egész évre	6 frt — kr.
félévre	3 frt — „
negyedévre	1 frt 50 „

Előfizethetni minden postahivatalnál.

Hirdetmények díja : 3 hasábos petitsor egyszeri hirdetésnél 5 uj kr. Bélyegdíj külön 30 uj kr.

Az előfizetések s a hirdetményi illetékek a kiadóhivatalba (Barátok-tere 7-dik sz.)
a kéziratok pedig a lap szerkesztőségéhez (Dohány-utca 1-ső sz.) bérmentes
levelekben intézendők.

PEST, 1867.

NYOMATOTT EMICH GUSZTÁV
M. AKAD. NYOMDÁSNÁL.

TARTALOM.

Cikkek: „Szilády Áron.“ *Sz. tél.* — „A sajtó felszabadulásának napján.“ (Költ.) *Várady Gusztávtól.* — „A zivataros napokból.“ — „XII. Károly svéd király s egy emlékezetes zilahi ház.“ *Felházy Károlytól.* — „Livingstone.“ *Molnár Antaltól.* — „A szigetvári várrom.“ *Maislis Ferencőtől.* — „A csillagászat.“ *Meiszner Sándortól.* — „Egy hét története.“

Vadnai Károlytól. — „Vegyes közlemények.“ — „Ujdonságok.“ — „Irodalom.“ — „Szerkesztői tizenetek.“

Képek: Szilády Áron.“ — „XII. Károly svéd király szállása Zilahon.“ (Rajz. *Felházy K.*) — „Viador-bikák, Sevil-lába hajtva.“ (Rajz. *Doré.*) — „Szigetvár mai romjai.“ (Rajz. *Maislis Ferenc.*) — „Képtalány.“

Ujdonságok.

* (*A képviselőháznak*) a mult héten két ülése volt, egyik március 16-dikán, midőn az országgyűlés küldöttségének ő Felsége által történt fogadtatásáról, s Dobóczy és Torma Károlynak a világkiállításra küldendő muzeumi régiségek ügyében szóló jelentését olvasták föl; a közönségek javaslatául pedig tárgyalási napul márc. 20-dikát tűzték ki. Legvégül pedig több erdélyi képviselő kérvényt nyújtott be a n.-várad-kolozsvár-brassói vasut mielőbb kiépítése mellett. Ezt a márc. 18-iki ülésben tárgyalták, s b. Kemény Gábor szólott mellette. Mire gr. Mikó Imre, közlekedési miniszter kijelentvén, hogy a vasut a kormányának is terve: e megnyugtatásra az indítványozók visszavették indítványokat. Miletics Szvetozár Horvátország, Szlavonia és Dalmátia érdekében nyújtott be kérvényt: hogy tárgyalná a képviselőház a magyar és horvát országgyűlés bizottságainak tárgyalásait; eszközölné ki ő Felségénél, hogy az elnapolt horvát országgyűlés mielőbb összehívassék, s kérné meg ő Felségét, hogy az ugynevezett „három-egy-királyságban“ kihirdetett hadkiegészítési törvény felfüggesztessék. A ház kinyomatni rendelte a kérvényt, s tárgyalási napot fog rá kitűzni. Ugyanez ülésben *Pap Máténak* fogaraszvidéki képviselővé választását megsemmisítették.

* (*Krivinai Lonovits József †*) A fényes elméjű kalocsai érsek f. hó 12-én hunyt el Pesten, 74 éves korában. Tagja volt az Akadémia igazgató-tanácsának, közbirája a hétszem. táblának, val. belső titkos tanácsos, a Sz. István-rend közép s a Lipót-rend nagy keresztese. A megboldogult kitűnő férfi született Miskolcon Borsodmegyében 1793-dik jan. 31-én, honnan legfényesebb eredménnyel bevégeztetett gymn. tanulmányai után Egerben az egyházi rendbe lépett, s mint hittudor 1817-ben áldozárrá szenteltetett föl. — 1829-ben egri kanonok s 1834. már csanádi püspökké lön, mely idő alatt Sz. István vitézrendje középkeresztésévé s v. b. t. tanácsossá nevezetett ki. 1848. a magyar miniszterium alatt V. Ferdinánd király által az egri érseki székre ültetett, honnan az 1849-ki katastropha után elmozdítván, az örökös tartományokba, a mölki apátságba bellebezett. 1860-ban legfelsőbb kegyelem utján a hazatérés megengedtetvén, nagy tehetségei őt ismét a nyilvános pályára szolitották s előbb amaziai címzetes érsek, majd 1866-ban kalocsai érsek lön; de alig foglalhatta el e magas, és hozzá méltó állását, midőn a halál elragadta. Mint író, nagy tudományossággal írott munkáival elsőrangú helyet foglal el az irodalomban; legutóbbi műve egy emlékbeszéd volt, melyet Majláth György fölött tartott

az Akademiában. Mint egyházi és országgyűlési szónok egyiránt kitűnő volt. Hült tetemeit érseki székvárosába, Kalocsára szállították. Áldás emlékezetére!

* (*Ő Felsége Buda-Pesten időzése*) alatt a Zsófia szász főhercegnő miatt öltött udvari gyász miatt visszavonult. Ő Felsége azonban letette a gyászt, midőn a minisztereket fölesketé, s márc. 17-én a nemzeti színházat is meglátogatta, hol egyik eredeti dalművet adták elő, s a színház kívül és belül ünnepelesen ki volt világítva. A fejedelemhez tömegesen érkeznek alamizsnát kérő folyamodványok, s a legf. kabinet-irodának meg van hagyva, hogy a mennyire csak lehet, minden folyamodást tekintetbe vegyen, s melyekhez hiteles szegénységi bizonyítvány van mellékelve, azonnal segélyben részesítse.

* (*Táncsics Mihály*) ép azon napon, midőn ő Felsége Budára bevonult, visszanyerte szabadságát. Ruprecht Demidoff urhölgy 100 frtot adott át a „Hon“ szerkesztőségénél a világtalan hazafi számára, azon nyilatkozattal, hogy kész továbbra is segíni.

* (*A bécsi miniszterek*): b. Beust, Becke és b. Wüllerstorff, hetfőn Budapestre érkeztek, miniszteri tanácskozásra.

* (*Magyar néphimnus.*) Hir szerint ő Felsége Wenckheim báró belügyminisztert felszólítá, hogy egy kiválóbb költőnket és zeneszerzőt bizna meg egy magyar néphimnus készítésével.

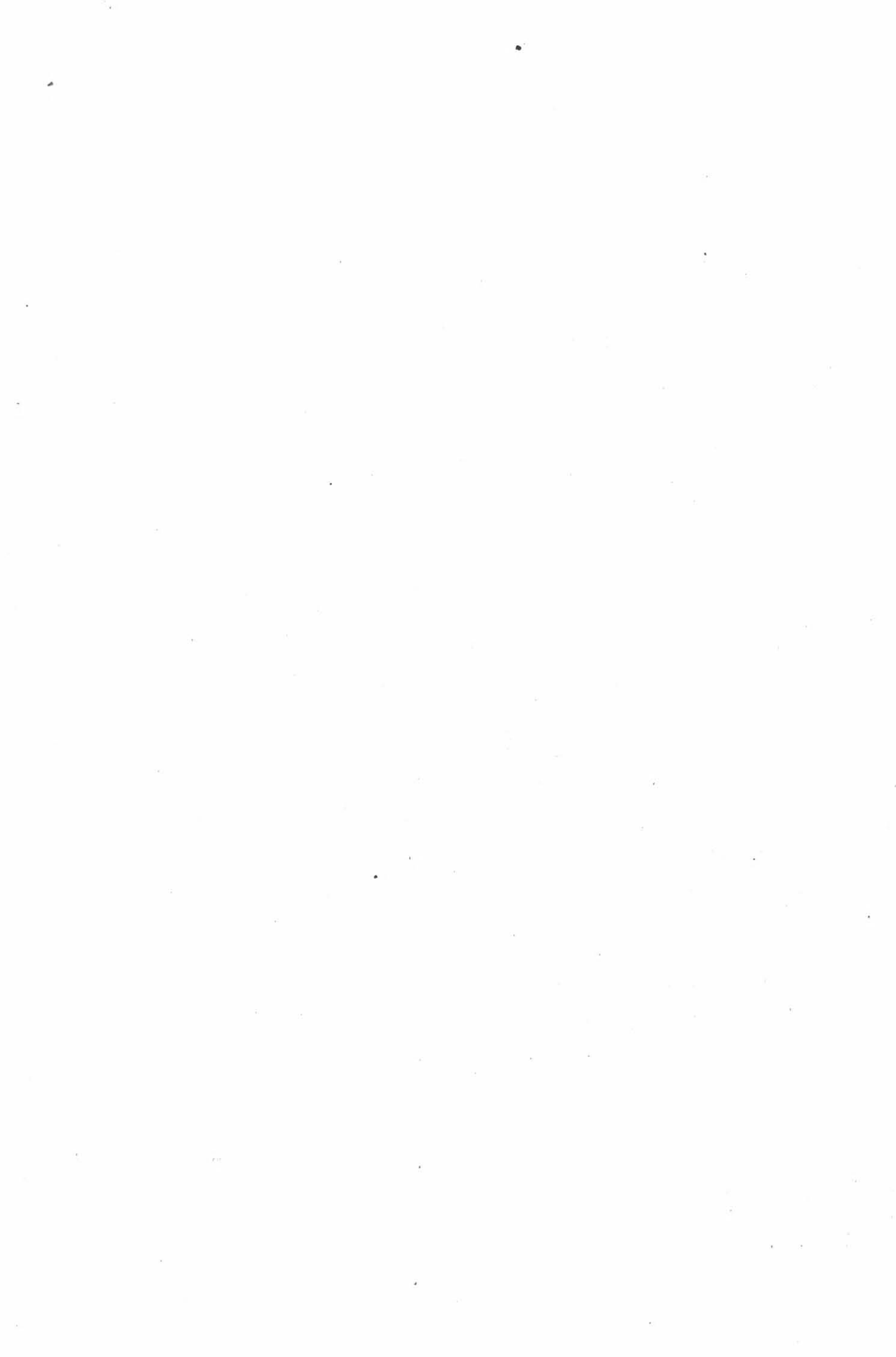
* (*Cáfolat.*) A „Budapesti közlöny“, a magyar miniszterium hivatalos lapja, megcáfolja azt a hirt mintha a pénzügyminiszterium 1400 pénzügyi hivatalnokokat akarna elbocsátani. Ez még eddig nem jött szóba.

* (*A belügyminiszterium államtitkárává*) Szilády József biharmegyei főispán lett, az ő Felsége körüli miniszteri titkár *Nopcsa Ferenc*, pénzügyminiszteriumi osztályfőnök pedig *Grünzenstein Gusztáv*. A közoktatási miniszteriumhoz *Tandárky Geodeont*, a keresk. miniszteriumhoz *Fest Imrét* omlegetik államtitkárokkul.

* (*A rendőrminiszterium*) ő Felsége egy közlelbi határozata által föl van oszlatva.

* (*Horváth Boldizsár igazságügyminiszternél*) e hó 17-dikén a szombathelyi választókerület, melynek képviselője, küldöttségileg tisztelgett. A küldöttség elnöke egy pompás albumot is nyújtott át, mely a 2300-nál több bizalmi aláíráson és üdvözlő feliraton kívül Szombathely városának több fényképezett részét is magában foglalja.

* (*Nemzetörség.*) Azt beszélük, hogy a posti polgárok küldöttségileg akarják fölkérni Andrassy

Harmadik évi folyam.

12. szám.

Martius 21. 1867.

Szilády Áron.

Hazai művelődésünkben haladásra mutat azon körülmény is, hogy a keleti nyelvek tanulmányozói közül a multhoz képest sokkal több derék tudóst vagyunk képesek felmutatni. A keleti nyelvek tanulását hajdanában csupán csak a politikai érintkezések közvetítő eszközeül tekintették, s elég vala azok némelyikét — különösen a törököt — egy-egy tolmácsnak vagy olyan ifjunak tanulnia, kinek nagyravágyása odáig terjedt, hogy a fényes portához, vagy a hatalmas nagyvezérekhez követségben járhasson; míg más részről az ó-héber és az arab nyelveket a kiválóbb theologusok, csupán csak saját tudományuk érdekében tevék sajátjukká.

Mióta azonban művelődésünk nemzeti alapon kezdett fejlődni, a keleti nyelvek tanulmányozását a fontos okok egész sora követelte. Már ha csak azt tekinthetjük is csupán, hogy e nemzetek

némelyike rövidebb vagy hosszabb időre szerepet vitt történetünkben, s hogy velünk való történelmi érintkezése mély nyomot hagyott állami és társadalmi életünkben: ezen nyelvek tanulmányozása nélkül lehetlen azon történelmi forrásokhoz juthatnunk, vagy közvetlen meritenünk belőlük, mely források alkalmasak bővebb világosságot vetni a multnak homályba burkolt politikai és magán életére.

Meg aztán tudjuk azt is, hogy nyelvi és fajronainkat a keleti törzsek közt kell keresnünk, valamint külön sajátosságokkal bíró népköltészetünk testvéreit is; a tudományos kutatások ezen gaz-

dag tárházába vezető hid pedig ismét a nyelv, ama keleti népek nyelve, mely nélkül az összehasonlító nyelvészet, a szóhagyományok utján fennmaradt és írott történet, az összehasonlító népismeret, és a keleti — a miénkkel eszjárása, kedélyes-

Szilády Áron.

sége, képei és szólamaiban annyira rokon — költészet elzárt kincszele, melyre legfőlebb idegen fordítások távesövén át tekinthetünk.

Körösi Csoma Sándor óta e kincszele számára — kisebb-nagyobb sikerrel s közvetve vagy közvetlenül — többen igyekeztek föltárni, kik közt időrendben csak Jerney, másfelé kanyaruló uton Reguly és Hunfalvy, azután Repiczky és Vámbéry és végül Szilády Áron tisztelt neveiket említjük. S ez utóbbinak adjuk itt élete s munkálkodása rövid ismertetését.

Szilády Áron 1837. november 3-dikán Ságváron, Somogy megyében született, hol atyja református lelkész vala. Iskoláit Halason, N. Körösön s Debrecenben végezte, Körösön Arany Jánost s Lugoson a neves nyelvészt, Lugosyt számítván tanárai közé.

Debreceni tanuló korában az őszi szünidőt pár hónappal megtoldván, 1856-ban Konstantinápolyba és Kis-Ázsiába ment az élő török nyelv megtanulásáért, miután azzal elébb már itthon egy évig magán szorgalom útján foglalkozott Lugosy buzditása folytán. Még Debrecenben ismerkedett meg 1858 nyarán gr. Kun Gézával, kivel együtt azon év őszen a németországi egyetemek látogatására indult s közös céljuk: a nyelvek és nyelvészet tanulása végett Göttingába mentek, hol Ewaldot és Wüstenfeldet hallgatták. 1859-ben a közbejött olasz háboru miatt mindketten visszatértek.

Szilády Áron 1860-ban papi pályára lépett s mint segédlelkész Gödöllőn, pár hónapig Ó-Omorovicán, majd meg Nagy-Körösön működött, miközben 1862-ben a magyar Akademia nyelvtudományi osztályába levelező tagul választá a 24 éves ifjut. — 1862. közepén meghalván édesatyja, ki 1848. óta halasi lelkész volt, ugyanott mint helyettes lelkész fél évet töltött, miglen 1863. elején rendes lelkésszé meg nem választották, s hogy hivi mennyire ragaszkodnak szerény, tudós és tevékeny pappjukhoz, mutatja az, hogy Halas városa 1865. végén őt egyszersmind országgyűlési képviselőjéül is megválasztotta. Szilády mint ilyen a Ghyeczy-Tisza párthoz tartozik, s ha mégis a szélső baloldalon látjuk őt, ennek oka, mert nem jutott számára másutt ülőhely. — A fiatal tudós kitüntetései során azonban itt még nincsen vége, mert a mult év végén — keleti nyelvekből fordított költeményei méltatásul — a Kisfaludy-társaság is tagjául választotta.

Szilády Áron leginkább a török-magyar kori török nyelven irt történeti emlékek és a „Sáhnáme“ fordításával foglalkozik, s e mellett neki köszönjük Perzsia és Törökország költeményeinek az eredetiből magyar nyelven megjelent fordításait. — A „Hazánk“-ban eddig törökből magyar nyelven közölt történeti emlékek s a perzsa és török dalok fordításait Sziládynak köszönjük, kitől reményünk van nemsokára *tatár irodalmi műveket* is bemutatni, minthogy újabb időben ezen közép-ázsiai törzsek nyelvét s több tájszólását is magáévá tette.

Sz.

A sajtó felszabadulásának napján.

Bilincseket viselt az eszme,
Rab volt az érzés, gondolat;
Szárnyat csak félénken ereszte
S nem szállhatván föl az egekre —
A képzelt földön maradt.

Óh, a kiknek kezébe lantot
S ajkára dalt adott az ég,
A csattogó pacsirtahangot
— Korlátlanul mely szertehangzott, —
Ezerszer megirigyelék!

A fürgeteg szabad beszédén,
A zivatarnak bösz szaván,
S melytől a föld rendüle mélyén:
A mennydörgés harsány zenéjén,
Én is gyakran ábrándozám . . .

Am a bilincs lehulla végre,
Az érzés, gondolat szabad;
Vig énekünk fölhangzik égbe,
S diadalmunknak énekére
A magas menny viszhangot ad,

Váradly Gusztáv.

A zivatáros napokból.

(Elbeszélések egy német szemtanútól.)

(Folytatás.)

Kossuth az idegeneket rendszeren dolgozó szobájában, íróasztala mögött állva fogadta. Íróasztalán két töltött pisztoly feküdt. A Bem ellen egy len-

gyel által megkísérlett gyilkosság s barátainak rábeszélése, kik élete ellen intézhető merénylet-től tartottak, — birták rá, hogy e tekintetben,

különösen pedig idegenekkel szemben, elővigyázó legyen. Mindazáltal sohasem történt oly eset, mely *Kossuth* barátainak aggodalmát bármikép is igazolta volna.

Kossuth maga az ily audienciák alkalmával igen keveset beszélt, s az olyan emberekkel szemben, kik először látogatták meg, rendszeren így nyilatkozott: „Kérem, minél rövidebben szólni, de azért mitsem kifeledni.“ Erre ő figyelmesen hallgatta a beszélőt s az asztalon előtte levő papírra néha-néha jegyzésképen néhány szót vetett.

Bár *Kossuth* nem igen szokta a beszélőket megszakítani, őt azonban annál inkább zavarták titkárai, kik fölalá jártak, majd valamit kérdeztek, majd jelentéssel állottak elő, majd meg írományt nyújtottak át aláírás végett, mit *Kossuth* alájegyzés előtt mindig előbb átfutott. Ezt a legsürgősb teendők közt sem mulasztotta el. Ezenközben folytonosan hallgatott a szólóra, kinek beszédét folytatnia kelle.

Ezen elfogadó órák egyszersmind munka-órái is valának s csak akkor zárkózott be rövid időre, ha valami igen fontos dolgot akart végezni. Az audienciák késő éjig is tartottak s előterme nem ritkán éjfélkor is épen úgy vala telve, mint délelőtt, ugyannyira, hogy bámulni kellett: miként bírja meg gyöngye szervezete ezen testi lelki erőmegfeszítést a nélkül, hogy összeroskadna. *Kossuth* Debrecenben épen nem nézett ki roszabbul, mint azelőtt s orvosa azt állította, hogy nem is panaszkodik semmi bajról. „A roppant erőfeszítés tartja őt fenn, — mondá az orvos, — s teste csak akkor fogja a mértéktelen fáradoalmak utóhatását megérzeni, ha ezen gigási lélek tevékenységre lesz kényszerítve. Ezt maga *Kossuth* is tudja, s mondja is.“ De mindaddig, míg a hon ügyeiben kellett fáradoznia, *Kossuth* nem volt beteg.

Délután 2 és 3 óra közt pihent rendszeren, azaz ilyenkor kocsizott ki nejével és gyermekeivel a debreceni erdőbe. Itt valamely magánosabb helyet szemelt ki, hol aztán gyermekeivel a fűben játszadozott s a tiszta tavaszi léget éldelhetve, boldognak látszott.

Ezután három órakor visszakocsizott ebédre, vagy ha dolgai igen sürgősek valának, még akkor is tovább dolgozott, egészen négyig. Ezen rövid sétáit rendszeren egyik barátja nyílt és könnyű kocsi-jában tette. Ő neki ugyan magának is volt hintaja s két lova — ugyanaz a rosz fogat, melyet már Pesten is ösmerének, — azonban kocsija oly nehéz volt s lovai oly közönségesek, hogy azok segélyével a debreceni sáron nehezen birt volna

keresztülvergődni s könnyen megeshetik, hogy Magyarország akkori büszkesége egy szép napon ott reked a feneketlen tócsában.

Egyszerű ebédje után titkáraival megint dolgozó szobájába vonult, előterme megint megtelt s így ment ez tovább, egész éjjelig. Néha azonban változat is történt. Majd miniszteri konferenciák voltak, majd hadi tanácskozások, majd idegeneket s tábornokokat kellett ebédre hívnia, majd a képviselők ülésén vagy katonai szemlén kellett megjelennie. Az utóbbi majdnem minden nap megesett, mert az újra alakított honvédszázlójak a földből látszottak teremni s ezek egyetlenegyje sem ment el a nélkül Debrecenből, hogy *Kossuth* előbb szemlét ne tartott volna fölötte s beszédet ne intézett volna hozzá.

A városház előtti tér e célra mindig tisztán volt tartva, ott léptettek el sorban a honvédek, ott üdvözölte őket *Kossuth* s ott tartott hozzájuk rövid szónoklatot, melynek végeztével rendszeren menydörgő éljenek harsogtak.

A utrakész szászlójak tisztjei s néhány altisztjei és közlegényei estére a kormányzó asztalához meghivattak, hol néhány áldomás ürült az új zászlóalj, a haza, a szabadság, a hadsereg sátlóléteért. E lakomákon a kormányzó rendszeren jelen volt s a dolgozó szobájából nyíló szép és nagy terem csaknem kizárólag ezek számára volt szentelve.

A képviselőház üléseit a reformátusok kollégiumának imatermében tartotta, s nem sok változtatásra volt szükség, hogy az egyszerű imaház gyülesteremmé legyen. Disztelen terem volt az, melyben a főtanoda növendékei imára szoktak volt seregleni s e célra elég tágas lehetett ezen helyiség, azonban gyülesteremnek kicsiny vala. A képviselők épen úgy, mint a hallgatóság szorongtak, s e tekintetben a képviselőház hü képét nyújtotta a nemzet azonkori állapotának, melynek ereje akkoron a Tiszán-tuli, aránylag szűk térre szorult.

Itt ültek megint azok a felséges, tiszteletet parancsoló alakok, kik azelőtt Pozsonyban s később Pesten minden idegenre oly nagy benyomást gyakoroltak. A hely színe megváltozott s a szerepek is mások kezei közt valának most, azonban az egészenek összbenyomása megmaradt a régi: nagy volt az és magasztos; ugyanaz az antik nyugodtság, ugyanaz a tevékenység s az a lelkesültség, ha oly szó hangzott a szószékről, mely a szivekig hatott; hanem volt e mellett elég közönséges floskulus, felesélt frázis és százszor hallott olyan nagy szó, melyet a magyar nélkülözni nem bír s

milyeket a német parlamentben még kevesebb izléssel szoktak használni. A viták azonban nagyobb gyakorlottságról tanuskodtak, mint bármely német parlamentben s ha azok folyamában a haza régibb vagy újabb történeteire történt célzás vagy hivatkozás, ez a fölállított nézet indokolására szolgált.

Mindenkinek meg vala engedve, üléséről beszélhetnie, — a mi Magyarországon régi szokás s mi által a vita élénkebbé, érdekesebbé válik; a szószékrőli beszéd azonban hosszabb s rendezett beszédet föltételez. Az ilymodoru tárgyalások természetesen több parlamentáris illemet s nagyobb fegyelmet igényelnek, mint a milyekkel Európa egyéb üléstermeiben találkozhatunk! A képviselőknek tiszta tudattal kell birniok helyük s állásuk méltóságáról, nehogy zsibvásári vagy börzei zajjá válják a vita.

A magyarok parlamentáris tapintata e követelményeknek nagy részben eleget tesz *) s az elnök csöngetyűjének sokszor oly hosszú rekreációi voltak, mint a katolikus kereszténység ha-

rangjainak, Rómába vándorlásuk idején. A mily zajosak szoktak lenni azelőtt a megyegyülések, ép oly komoly és méltóságteljes volt a népképviselők gyűlése, mely sok tekintetben példányul szolgálhatna a művelt nyugatnak, valaminthogy bizonyos az is, miszerint a magyarok az alkotmányos formákban oly gyakorlottsággal birnak, a milyennel más nemzetek alig.

Kossuth Debrecenben csak akkor ment ülésre, ha fontos közlendői vagy javaslatok voltak. Ilyenkor aztán trón és baldaklin nélküli király volt ő; ilyenkor aztán az egész ház, a szószék s minden hallgató szíve korlátlan tulajdonává lett egy egész órán át; ilyenkor aztán ő reá illet az, a mit *Lamartine Mirabeauról* mondott: „*Dés son entrée dans l'Assemblée nationale, il la remplit; il y est lui seul le peuple entier, ses gestes sont des ordres, ses motions sous des coups d'Et et,*“ (a nemzeti gyűlésbe belépte után ő töltötte be azt egészen; itt ő maga az egész nép; kézmondulatai parancsok, indítványai államátalakítások.)

(Vége köv.)

XII. Károly svéd király s egy emlékezetes zilahi ház

Azon háznak rajza áll olvasóink előtt, a melyben egykor Svédország kitünő uralkodóinak egyike, XII. Károly, Zilah városában egy éjet töltött. De mielőtt erről bővebben szólanánk, azt hiszem, nem cselekszünk helytelenül, ha a nevezett király uralkodási éveire némi világot vetünk.

XI. Károly svéd király — a fentnevezett király édesatyja — 1660-ban hirtelen meghalván, utána az uralkodásban fia következett; ugyde XII. Károly még igen ifju volt az uralkodásra, ez okból Svédország ügyeinek kezelését egy kinevezett kormányzáságnak kell vala hatalmába adni, és kormányzásának gyepelőit lerakni. Ámde a még alig 16 éves Károly semmikép sem szivelheté azt, s hogy továbbá felette nagyanyja gyámságot gyakoroljon; ez okból Piper állami tanácsos közreműködésével sikerült kivinnie azt, hogy a karok (status) és rendek jóváhagyása mellett az absolut királyi hatalmat önmagához ragadja.

A Svédország szomszédságában országgló fejedelmek e trónváltozást nagy örömmel fogadták, mivel ezáltal elérkezettnek hitték azon percet, melyben a svéd nemzetnek tulnyomóságát megszegni képesek lesznek, s e hiedelem biztos ala-

poni nyugvását annál is inkább gondolták, mivel annak — Svédországnak — kormánygyepelőit egy még alig 16 éves ifju kezébe láták letéve! Különösen megemlitendő Oroszország ekkori uralkodója, Nagy Péter, a ki nagyon ohajtotta elfoglalni a keleti tenger mellékeit, mivel már szárazföldje elég volt. Továbbá II. August lengyel király, a ki Liflandot szerette volna visszanyerni, a mely, mint tudjuk, az 1660. april 23-án kötött oliviai békekötés következtében svéd birtokban maradt. Megemlitjük még ezen szomszéd fejedelmek közül IV. Frigyes dán királyt, a ki a koppenhágai békekötés által elveszített tartományokat igyekezett visszaszerezni magának; sőt még remélte azt is, ha a körülmények kedvezők lesznek XII. Károly legyőzésére: ráadásul Slezviget is elfoglalja. Az említett három uralkodó koalitióra lépett, vagy, a mint ma nevezzük, triple aliancet (hármasszövetséget) hoztak létre.

II. August lengyel király tehát felkészülve seregével, Liflandban Rigához közel nyomult, a mig Oroszország hatalmas uralkodója, Nagy Péter, Eszlandban Narvát vitatá. A dánok királya pedig 1780-ban megszállá Holstein Gottorp hercegnek tartományát.

Károlyt három felől fenyegette vész, de ő, mint a bércetön álló agg tölgy, bátran szembeszállt a nagy viharral! Perire potest, timere nescit! Elő-

*) Az utóbbi országgyűlési ülészakokon — fájdalom! — az ellenkezőt tapasztaljuk, s e miatt már minden pártszínezetű lapunk többször felszólalt. — *Szerk.*

ször is IV. Frigyes ellen vezetí hadseregét, a kit csakhamar aztán le is győz, s (1700. aug. 18.) a travendali békekötésre kényszeríti. IV. Frigyes Holstein Gottorp herceg tartományát akarta elfoglalni, mivel ez Károlynak szíve volt; s im az elfoglalás helyett a súlyos feltételű travendali békekötés lön! Ezután Károly Narvához közeledik, s odaérkezéttével tönkre teszi nov. 30-án az ő hadánál sokkal nagyobb orosz tábornot. Nagy Péter boszura gyul, s II. Augustot ismét felszólítja szövetségkötésre XII. Károly ellen; de ezalatt Károly Kurlandba siet, és ott az oroszokat a szászokkal együtt megsemmisíti. Még mindez előtte csak hagyján volt, hátra van még Lengyelország! odavezeti tehát táborát, s azt szerencsésen hatalmába is keríti. Majd pedig a lengyel választógyü-

lést svéd katonáival körülvéti, azon választógyülést, mely királyát, II. Augustot leteszi, s a mely választógyülésnek tagjai a szászokkal semmiképen nem fraternizáló pártot alkották, élükön állva az ország primása. — E gyülés Lesczinsky Szaniszlót tisztel meg a lengyel trónnal 1704-ben, s ezután nemsokára Lembergben meg is koronázták.

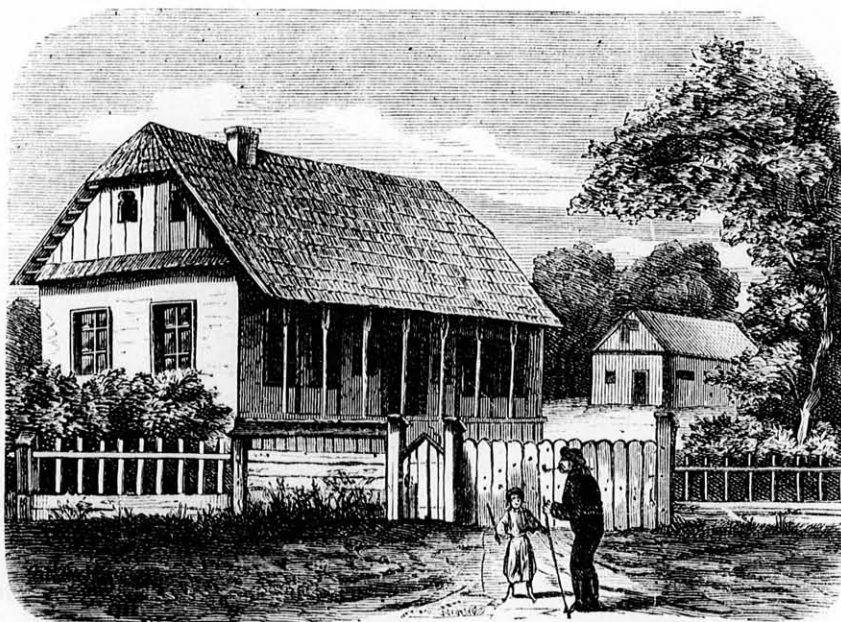
A míg a fenemlitett események szabadon fejlődtek tovább, addig a szászok Varsót hatalmokban keríték; de Károly ernyedetlen vitézsége csakhamar ezen győzelemnek is véget vetett. Ezután utját Lithvánia és Volhinia felé vette, hol az oroszokon ismét fényes diadalt aratott.

Azonban Rehnszköld, svéd tábornok sem akart a vitézségben uralkodójánál sokkal alantabb állani, a mit eléggé bizonyít a szászokon vett győzelem, Fraustadt közelében. Rehnszköld azután király a zászlója alá sietett, s azzal együtt megtámadták Szászországot. II. Augustot tehát minden reménységével felhagyott, s 1706 szept. 24-én létesül az alfraustädti békekötés, a melynek értel-

mében Augustot a lengyel koronáról lemond, s a koalitióból is kilép!

XII. Károlynak két ellensége már le volt tiporva, de hátra volt még a legnagyobb; Péter. 1708-ban tehát Drezdából utnak indul, hogy vele is végezzen. Péter még kész volt volna vele békét kötni, de Károly azt mindenképen Moszkvában akará aláírni. Különösen biztatta őt ezen szándokában Mazeppa, a kozákok körmönfont főnöke — azt mondván: „csak déli Oroszországig hatolhassunk, mert aztán miénk lesz akár az egész világ, ha ön úgy akarja!“ Károly, fájdalom, mindezt kész pénznek vette, holott nekie mindent meg kellett volna latolni. Mazeppa tanácsa a svéd uralkodót végveszélybe taszítá, mert az katonáival együtt a legnagyobb inségre jutott; az eledelt kétszáz mért-

föld távolságról is kellett a tábor után küldeni. Mintegy 44,000 katonával együtt indult meg Károly, s azzal Grodnot és Vilmát szerencsésen el is foglalta. Ha ő ezen győzelme után hadseregét nem vezetí át a Berezinán, hanem a vilnai győzelem után megvárja Levenhauptot, a kit

XII. Károly svéd király szállása Zilahon. (Rajz. Felházy K.)

11,000 emberrel hagyott volt hátra, hogy a sereg után eledelt, ruhát szállítson; ha a vilnai győzelem után, mondom, megvárja Levenhauptot, s vele egyesül, talán az ügy még más fordulatot vehetett volna: ámde Károly ezt nem tette, hanem ő seregét gyorsan vezetí át a Berezinán, s onnan mind tovább, míg végre Ukrania rengeteg erdőibe jutottak; a kocka már el volt dobva, a Rubikon folyama át volt lépve, de a győzelemhez semmi reménység sem lehetett többé. Az eledel elfogyva, az egész katonaság öltözete elrongyolva volt; chez járult még a roppant nagy hideg, a víz nem léte; a sereg az éhség, szomjuság és nagy hideg miatt naponta apadt. A sanyaru helyzetben tán valami keveset még segíthetett volna Levenhaupt szerencsés megérkezése, tán még hosszabbithatta volna az éhenhalóknak végóráit, de ő, habár az ellenség el-

len igen vitézül küzdött, mindazáltal csak mindentől megfosztva egyesülhete uralkodójával. Végre Pultavánál állott meg a svéd tábor, hol az oroszokkal 1709. jul 8-án döntő csatát vívtak; az oroszok fényes győzelmet nyertek a kiéhezett svéd táboron. Levenhaupt 16,000 ezred magával adta meg magát, miután a orosz uralkodó biztosította őket a méltó bánásmódról; ámde az orosz mitsem ügyelt becsület szavára — a minék előtte oly csekély értéke van — s a 16,000 nemes vitéz nem láthatá soha többé tűzhelyét. Maga Károly pedig mintegy kétezer emberével ozmán földre menekült a Dnieperen (vagy Borysthenszen) keresztül Benderbe. Égett a boszutól, s mindent igénybe vett, csak hogy a szultánt az oroszok ellen zudítsa. Végre aztán, a mi XII. Károly svéd királynak nem sikerült, azt kieszközölte ügyvivője Ponia-tovszky, rábírván a szultánt az oroszoknak háborút izenni.

Nemsokára csakugyan a két tábor, az orosz és az ozmán, a Pruth vizénél 1711. jul 10-én összetalálkozott, de Nagy Péter neje képes volt a török vezért sok szép ékszerével megvesztegetni. Csatazás helyett tehát a pruthi béke jött létre jul. 22. napján. A svéd király jul. 23-án kis táborával a Pruth vizéhez indult, de mily nagy volt bámulata s főleg boszusága, midőn a békét meghallotta.

Károly a béke iránti boszuját még nagy nehezen csak elfojtotta valahogy keblében, de a midőn az ozmánok az eddigi fizetést megtagadták, sőt a mi több! a midőn még azt kívánták, hogy földjükről távozzék: akkor a harag benne a felső fokra hágott.

De ő, a helyett, hogy az ozmánok kivánságát teljesítse, mindennek ellentmondott, a törökök aztán ezért két táborát letartóztaták, őt pedig február 11-én 1714-ben elfogták, miután azon házat, a melyben szállva volt, rágyújtották volt.

Képzeltetni, hogy ezen jelenet mily gyászosan hatott kedélyére; nem is sokáig maradt aztán ott, hanem nemzete vesztését, — mely tetemes volt — meghallván, (mert jegyezzük meg, hogy a régi három uralkodó ismét koalítorra lépett távollétében,) nemzete vesztését mondom meghallván, lóra ült, s 14, mások szerint 16 nap alatt lóháton 286 mfdet tett meg, — a mi a történelemben halhatlan, — Német- és Magyarországon keresztül Stralzungban teremve az imént említett év novemberének 27-dik napján.

A Szilágyságon, illetőleg Zilahon, Zoványi lelkésznél volt szállva XII. Károly, a ki vele régebben az upsalai egyetemen tanult.

E tájban, illetőleg september vége felé Magyar és Erdélyországban felsőbb parancs járt, a mely parancsban a hatóságoknak tudtul adatott, hogy ebbe vagy abba a városba bizonyos időben meg fog érkezni N. gróf, tehát akkor lássák szívesen. Zilah városába is küldtek a hatósághoz ily parancsolatot. A hatóság aztán N. gróf szállásául Zoványi lelkész házat rendeli, mivel abban az időben egész Zilahon csak ez az egyetlenegy ház volt zszindelyes.

A tiszteletes ur kíváncsi volt megtudni, hogy vajjon ki lesz az ő vendége?! Végre megérkezett október elején a várt perc, de mily nagy volt bámulata, midőn ő N. grófban egykori upsalai tanuló társára ismert, akkor koronaörökös, most pedig svéd király. Egy ideig mozdulatlanul nézett, végre összecsapta kezét a tiszteletes s felkiáltott: „Ur Isten! felséged itt?“ A király szoros hallgatásra szólítá föl Zoványit, azután sokáig beszélgettek; másnap pedig bucsut véve, tovább utazott a király!*)

A ház jelenleg is áll a maga épségében, Zilah éjszak-keleti részének „tyukól“ nevezetű utcájában. Mostani birtokosa Kerekes professzor.

Vessünk még egy rövid pillantást XII. Károly uralkodásának utolsó évére!... Midőn ő Stralzungba megérkezett volt, akkor a dolgok ott némi fordulatot vettek, s a svédek elszántan védelmezték magukat. Nevezetesen Stenbock, még a mult évben (1713) a dánokon kétszer vett fényes győzelmet.

Károly most minden erejét arra fordítá, hogy Stralzungot megvédje; de a kiéhezett hadseregbe már nem leheté többé lelket önteni. S ő mégis mindezt nem akarta fontolóra venni; úgy látszott, hogy a körülmények sújtoló hatalmának legkisebb súlyt is kölcsönözni, konokságával nem fér össze! Majd Görtz báró tanácsára kezdett hajolni, s a háborura új készüléteket tett, úgy hogy már 1716. Norvégiát ostrom alá [vevé, de természetesen siker nélkül; 1718-ban ismét Norvégiára ütött, azonban az ostromlást nem sokáig folytathatá, mert dec. 11. éjjel, a midőn Friederichshallnál vizsgálná, hogy az árkászok munkája miképen foly, orozva golyó által halálosan megsebesített, úgy hogy még azon éjjel, sokat szenvedett lelke jobb hazába költözék.

Károly korának egyik kitünő, vasakaratu uralkodója, ki ha konokságát mérsekolni tudja, bizonyára hazája legderekabb uralkodóinak egyike

*) Zoványi naplója. Heti lap, 1853, 70 sz.

válík belőle; de konoksága mindig a makaességgel határos volt, s ez megásá önsírját is.

Azon lovaglása, melyet ő 14 nap alatt tett meg, 286 mfdet haladva, bizonyára a történelemben bámulat tárgya. Némely életirói, nevezetesen életrajzának egyik szorgalmas írója, a jó öreg Gvadányi beszéli, hogy egyszer XII. Károlynak le-

hullván fejről a kalapja, ezen annyira megbozsankodott, hogy kalapot többet soha sem viselt.

A mult században, e minden esetre nagy és vaskaratu királyt egy életirója ezen rövid mondattal jellemzé: *Perire potest, timere nescit.* (Elveszhet, de félni nem tud.)

Felházy Károly.

Livingstone.

A tudomány azon hőselkü martirjainak száma, kik idegen világrészek ismeretlen tájai- és természetkincseinek fáradhatlan tanulmányozása közben véreztek el, ismét szaporodott.

Livingstone, a nagyhirű angol hitküldér (missionárius) és utazó, kinek az utolsó két évtized legnagyobb horderejű földirati felfedezéseit köszönhetjük, ki az európai polgárisodás és keresztény erkölcsök magvait oly buzgóan, oly sikerrel hintette el Afrika vad lakosainak lelkében, megszünt élni!

A londoni földrajzi társulathoz, melynek Livingstone volt legnagyobb büszkesége, rövid idő előtt érkezett tudósítások fájdalmas valóságot kölesönöznek a tudományos körökben már egy idő óta rebesgetett gyászhirnek.

Közöljük angol lapok után ezen, dr. Kirts, zanzibari konzultól származott tudósítások lényegét:

„Az elmúlt év utolsó havában Livingstone utitársai közül Zanzibar-ba visszatért néhány bemszülött előadá, hogy a Nyassa környékén (tehát azon tó közelében, melynek felfedezése a bátorlelkű utazó fáradalmainak egyik legnagyobb korszakát képezi) a társaság egy kóbor rablócsapat által megtámadtatván, Livingstone kíséretének többi tagjaival együtt meggyilkoltatott; a megmenekült visszatérteknek egyike látta, miként hullott le az épen fegyverének ismét megtöltésével foglalkozó Livingstone a halálos csapás alatt, mely őt nyakszirten érte. Állításuk szerint ők temették el az elhunyt utazónak hulláját is.“

Lapunk olvasói több rendbeli közleményeinkből ismerik már Livingstone fölfedezéseinek egy részét. Rövid életrajzát minél előbb közölni szintén kötelességünknek tartandjuk. *)

Molnár Antal.

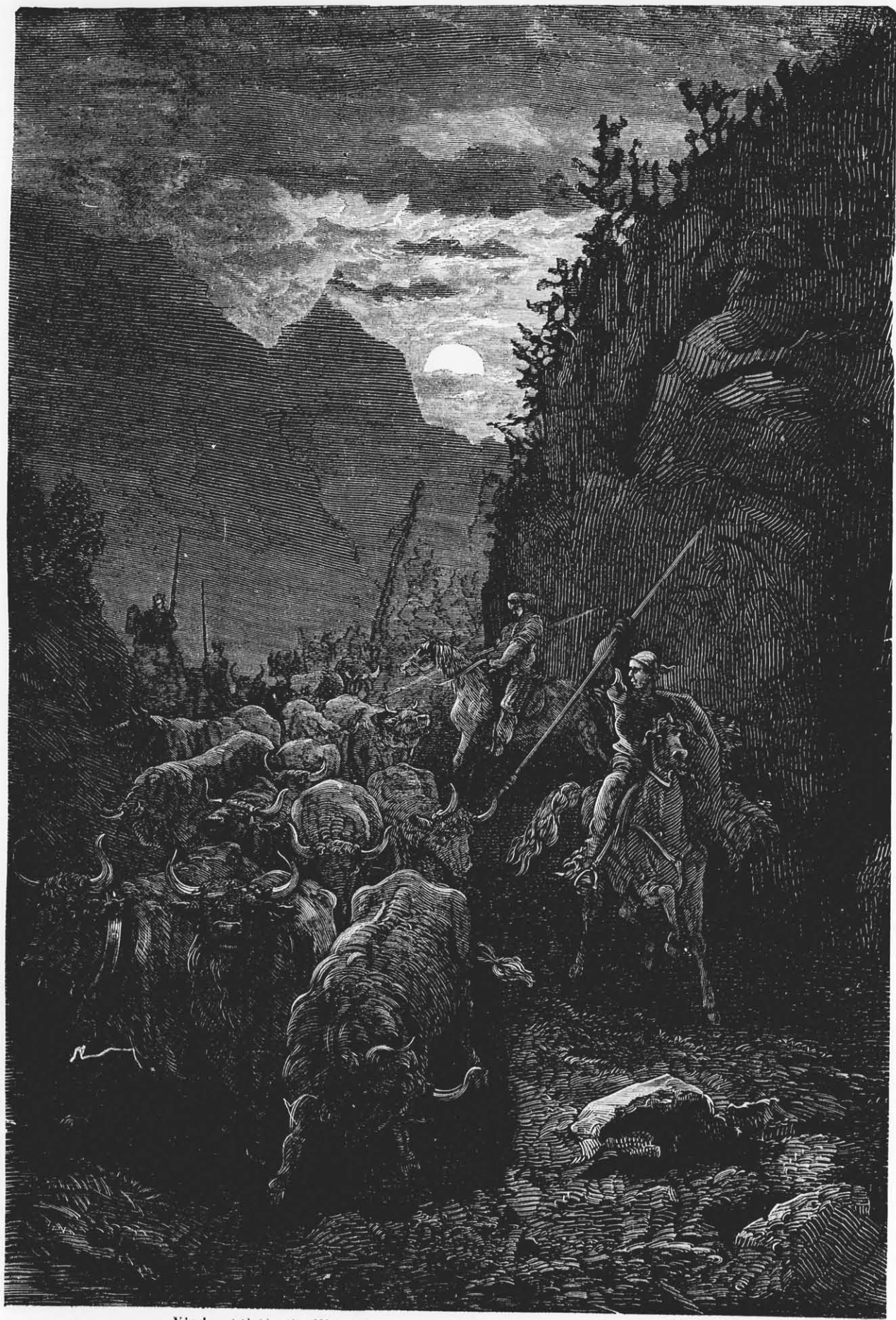
A szigetvári várrom.

Szigetvár éjszaki részén, az Almás, eme vigan esörgedező patak mellett, gyönyörű rónaságból kinyuló dombon, egy roskadozó ódon vár hever, elhagyatva a magány méla csendjében. S mégis, ha néha-néha szerencse vagy balsors errefelé vezet valakit, legyen az redőshomloku öreg ur, tette vágyó férfi, vagy az ártatlanság jellegét magán hordó, vidámarcu gyermek: egyszerre mindnyájan csak elkomolyodva állanak itt meg, egész lényükön a kegyelet tiszteletteljes érzetétől áthatva. — Oly hathatós a benyomás, melyet ez a szemléltre gyakorol, hogy lehetetlen a szívnek hangosabban fel nem dobogni, noha rom- és pusztaságnál egyéb sem merül itt fel a szem előtt. S mégis mily méltó e hely ily ihletre! Ez amaz, a történelemben véres betűkkel följegyzett hely, mely színhelye vala az 1566-diki gyászos eseménynek, melyben *Zrinyi Miklós*, a haza eme dicső Leonidása, — és vele a véglehető hűséget tanusított 600 bajnok — a hazáért, nemében a legritkább hőshalálnak, elhunyt. Háromszáz évet rabolt már azóta a mulandóság az esztendő sorá-

ból, és a hőstett, évszázadok lefolyta után, még most is, egy egész nemzet ajakáról magasztaltatik és dicsőítettik.

Szigetvárra ugyanis évről évre számos honfi zarándokol, résztvemi az itt, e „vértanuk“ méltó tiszteletére minden év szeptemberében ünnepélyes lelkesültséggel megtartatni szokott emlék-ünnepélyben. A lefolyt ünnep pedig, mely mult évben háromszázados évfordulóját érte, fényesen megtartandó, országos ünnepélynek volt tervezve. — E célra, hogy a kolló előkészületek megtétethessenek, már vagy egy év előtt megyénk derék főispánja böles elnökleté alatt rendező bizottmány választatott, melynek működése alatt tanusított buzgó tevékenysége bennünket ama reménnyel

*) Ez életrajzot köszönettel vevendjük; egyszersemind azonban ide iktatjuk, hogy a londoni földirati társulat nagynevű elnöke, sir Murchison a társulat utolsó ülésén kételyeit fejezte ki Livingston halála fölött, s ő a tanukat egyházi székelyeknek tartja, kik gazdájuk elhagyását ily költött mesével igyekeznek szépíteni. Hasonló halálhírek eddigelő még mindegyik nevesebb afrikai utazóról keringtek. Szerk.

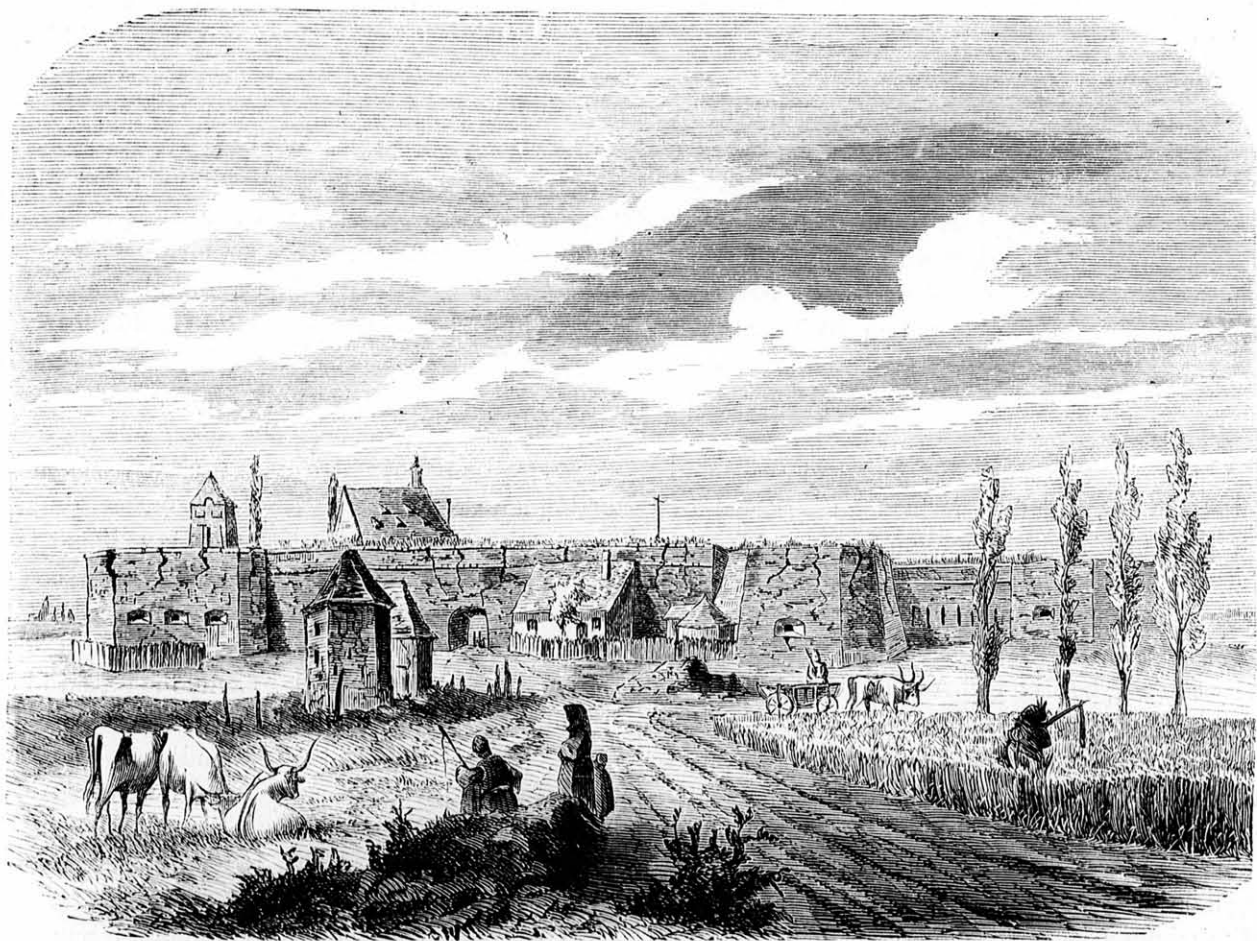

Viador-bikák, Sevillába hajtva. (Doré rajza. Szövege a „Vegyes“ közt.)

kecsegtetett, miszerint a kegyeletos emlék-ünnepély, megfelelően nemes hivatásának, csakugyan fényes, nagyszerű leend.

Azonban — fájdalom — a csakhamar rákövetkezett időnek kérlelhetlen mostohasága — erre vonatkozó óhajaink várva várt teljesülése helyett — meghiusulással állott be, kényszerítvén bennünket tervünkkel felhagyni. Mind ennek dacára a lelkes szigetváriak azonban, tőlük minden telhető erővel törekedtek, hogy az ünnepélyt mégis szertartásosabban, fényesebben mint máskor, megülhették; mihez még közreműködni szivesked-

A vár eredetét mély homály fedi. Adatokat róla sem a szigetvári városház levéltárában, sem máshol nem találhatni; a mondák és vélemények pedig igen különbözők, egymással ellenkezők. Hübner azonban első kiadású lexiconjában (1704.) határozottan állítja, miszerint ugyanazon vár terein áll, melyből Zrinyi utoljára kirohant. Tudjuk, a szerencsétlen csata idejében a hon — ugyszólván — minden zege-zuga ozmánoktól hemzsegvén, azoknak zsarnoksága alatt 145 évig sinlődött. E szomorú korszak alatt Zrinyi vára a törököktől ismét helyreállított. Tanuskodik erről

Szigetvár mai romjai. (Rajz. Majslis F.)

nek a pécsi dalárda és a Miklósy igazgatása alatti szintársulat. Az elsők szívemelősen elzengedezék az „Isten áldd meg a magyart“ stb., az utóbbiak is szép sikerrel adták elő a „Szigetvári vértanúk“-at.

S most mi kívánható inkább, mint minél előbb valósulása ama közóhajnak, mely szerint Szigetvárt a nagy hős dicső emlékét — e várdüledék falai helyett — régóta tervezett szoborban képviselve láthassuk, mely ellentállva az idő folyvást rontani törekvő kezének, a későbbi nemzedéknek is elmondhassa :

„Itt hős Zrinyi körül bátor daliái nyugosznak.“

a vár keleti építésmodja is, a várban álló, jelenleg gazdasági célokra használt mecset, melynek előcsarnoka egyik falába a jámbor müzülmanok többféle keleti irmodorban, gyaníthatólag Allah tiszteletére, különféle dics- és áldásmondatokból álló homlokiratot véstek, mely e helyütt még 3 évtized előtt olvasható vala. Ez körülbelül 1837-ben M. által művészileg lemásoltatván, fordítás végett Festetich gr. közvetítése által Bécsbe küldetett, hol mai napig is látható. — I. Leopold uralkodása alatt Lothringeni Károly hercegnek kedvezett a fegyverszerencse, 1686-ban megsza-

badította Budát, az ősi királyi székvárost, innét délnek tartván, csakhamar Péceset, Siklóst megvette, míg végre 1689-ben a vérszodszott Szigetvárt is megszabadította a török nyomasztó igája alól. Ez ostrom alatt a vár ismét rommá lövett és azóta hever, küzdvén vésszel, idővel. Jelenleg b. Wenkheim V. birtokában van. Egyébiránt e város hajdanta még két (t. i. alsó és felső) várral birt. Egynek kapui még néhány év előtt láthatók valának.

Szigetvár, melyet Oswald nevű görög 1450-ben épített, 20—30 év óta tetemesen szépül. Több nemzetiségből álló, de egymásiránt testvériséggel viseltető lakossága halad a kor szellemével a művelődés mezijén.

Végül — reménylen — nem lesz alkalomszerűtlen itt fölemlíteni azon érdekes küldeményt, melylyel hazánk iránt rokonszenvet érző hauzensteini gr. Walderdorff Hugó a háromszázados Zrinyi-ünnepélyt megtisztel. E küldemény ily című kéziratí füzetkékből áll: „Ein verzeichniss von des Thewren Heldens des Grauen von Serin ausgestanden not, in derselben Befestigung zu

Siget, im Jar MDLXVI. von seiner G. Secretario beschrieben, weleher von den Türken gefangen gewesen, vnd newlicher zeit wieder erledigt worden ist. — Nürnberg MDLXVII.“ Továbbá: „Neue zeitung von eroberung vnd verlust der belder vestungen Guila vnd Ziget in Vngarn, 1566. — Gedruckt zu Nürenberg bey Valentin Geyszler.“ stb.

(Följegyzése a drága hős, gróf Serin által kiállott szorongattatásoknak, ugyanazon Sziget várában, 1566-ban, titkos titkára által iratván le, kit a törökök elfogtak, s ki az újabb időben szabadított ki. Norimberga, 1567.“ A másik. „Uj tudósítások a Magyarországbán levő két vár, Gyula és Sziget meghódítása és elvesztéről, 1566-ban. Nyomatva Norimbergában, Geyszler Bálintnál.“)

Küldő ezeket a szövegbe nyomtatott fametszeti képekkel együtt, régi hírlapokból kivoná, melyek könyvbe kötve a regensburgi könyvtárban őriztetnek. Kohárits Ferenc ur, a fen-nevezett bizottmány pénztárnoka, az egész csomagot — nyilatkozata szerint — e napokban a m. tud. akademiának küldendi.

Maistis Ferenc.

A csillagászat.

A természettudományok, jelenlegi magas kifejlődéseikben, nem feledkezhetnek meg azon hosszú gyermek évekről, melyekben ezredeken át ringatóztak. Érvényes ez különösen ezen tudományok koronájáról, a csillagászatról vagy a csillagok ismertetéséről. — A csillagászat első nyomait mély sötétség borítja. Dél-Ázsia és Egyiptom tiszta ege alatt legelőször találkoznak vizsgálókkal, kik századokon át a legszembetűnőbb, az időszámításhoz leglényegesebb ég jeleit állhatatosan szemléltek. A khaldeusok megvetik az időszámítás alapját. Indiában már 3500 esztendő előtt virágzott a csillagászat mint tudomány. A khinaiak az üstökösök észlelését és a földirati szélességek számítását Krisztus előtt 2000 esztendővel kezdték meg.

A régiek összes csillagászati tudományát alig lehet a miénkhez hasonlítani; nem hat tovább, mint azon szükségletekre, melyekkel az időt mérték. A régi csillagászok közül egy sem találta el a természet törvényét; egy Sokrates és Plato megtört reménnyel csüggött egy oly tudományon, mely csak tévedés és az ábránd vigasz nélküli képeit rejté. — Midőn 434. esztendőben Krisztus előtt az időszámítási hibák olyannyira szaporodtak, hogy a görögök naptára 15 nappal eltért, Meton nevű csillagász vállalkozott az első naptárjavításra. Számítási hibája — 200 esztendőben

— egy egész napot tett. Mindenesetre tiszteletre méltó pontosság.

Különben a csillagászati tudomány igen szegény volt, midőn az egyiptomi király Ptolomius Soter az alexandriai akademiát és a csillagdát alapítá. Az első csillagvizsgálást Aristillus és Timocharis csillagászok, 300. esztendőben a mi időszámításunk előtt, kezdték meg. Utódjaik folytatták vizsgálataikat. 150. esztendőben Krisztus előtt Hipparch fénylett az alexandriai csillagdán; később Oristarch. Ő az első, ki megkísérlé a nap és a hold távolságát mérni. Legnagyobb érdeme pedig azon tana, mely szerint: a föld maga tengelye, és egyszersmind egy ferde körben, a nap körül is forog. Sajnos, hogy Archimedes e tant, mely az első lépés volt az igazság közeledéséhez, nevetségessé és ez által feledékenynyé tette.

Utódjául e mély gondolkozású és valódi tudománnyal képzett észnek, Ptolomius Evogeates Erasthones-t hívta meg, 276. esztendőben Krisztus előtt. Ennek vezetése alatt történtek az első észlelések a csillagok délköri átmenetelőkre, és a nap-ut (ekliptik) ferdesége meghatározására nézve. Ő meghatározta továbbá az állatkör (Zodiakus) képeit, 675 csillagot számolt sorjegyzékbe és az első éggömböt készítette. — Ennél még magasabb fényponton áll a niciai Hipparch, ki 150.

esztendőben Krisztus előtt az alexandriai csillag-dát ékesíté. Hipparch aláveté magát azon rop-pant nagy munkának, az akkori csillagászat alapjait átnézni; meghatározott 1020 csillagot, megtalálta az éjnap-egyen szabatosságát és a tudományt általában sokkal nagyobb mérvben gazdagítá, mint ezt elődei tevék. Mindenben, mit e nagy ember tett, célszerűséget, módjai biztos vá-lasztását és példátlan éles ítéletet látni.

A római uralom kedvezőtlen befolyással volt a tudományra, és az alexandriai csillagda csak ak-kor virágozhatott ismét, midőn 130. esztendőben Krisztus után *Claudius Ptolomäus* a csillagászato-t többre becsülte a fénynél. Ő a hajdankor má-sodik nevezetes csillagásza; *Almagest*-je — ez egyedüli fentartott műve — 1400 esztendeig volt a fő forrás, melyből a világ csillagászati tudomá-nyait meríté.

Ptolomäussal bevégződött a régi csillagászok sora, és nagy időre a tudomány haladása is. Az ó-kor fényét és dicsőségét a barbarok lábbal ta-posták, a tudományi vizsgálat nem talált többé menedékhelyet ott, hol csak az erősek kardja uralkodott, s hódítók és zsarnokok a civilizált népeket nyögözték vagy a földről elpusztították. 3000 esztendős tanulmányok eredménye, a ró-maiai és nagy Károly közötti századokban el-veszték, az alexandriaiak nagyszerű fölfedezései feledésbe merültek.

Az arabiai tartományokban látjuk ismét a csil-lagászat első sugarát. Bagdad — az új Babylon-volt a szellemi cultura gyűpontja az elvadult em-beriség számára. — Ismeretesek azon ajándékok, könyvek, physikai és csillagászati műszerek, me-lyeket *Harun-al-Raschid* nagy Károlynak aján-dékozott, a nyugati tartományokban a culturát terjesztetni, és az új nyugati organisatorban a tu-dományok iránt rokonszenvet ébresztetni. Harun második utódja, *Al-Mamun*, összehívta a kelet tu-dósait maga körül Bagdadba, és egy győzedelmes hadjárat után Byzanz ellen, megadta a békét Cons-tantin tartományainak ezen föltét alatt: „*A Görög-országban jelenleg levő összes tudományos könyveket, arabiai nyelvre fordíthatni.*“ Az első mű, mely át-fordíttatott, Ptolomäus *Almagest*-je volt. — Az ale-xandriai könyvtár kincseit egy khalif a lángok-nak adta át; a hátra maradt kincseket egy khalif mentette meg jobb időkre.

Bagdad fényének egyes sugarai Spanyolország-ba és a mongolokhoz is áthatottak, melyek még akkor is fénylettek, midőn már a fő forrás elenyé-szett. Spanyolországban *Alphons*, a castiliai király működött a naptáblák javításán. Alphons kétség-

bevonta a papságtól pártolt ptolomäusi rendszert, minek következtében istenkáromlással vádolta-tott, elítéltetett és Sevillában elhagyatva s nyomor-ral küzdve végezte be sanyaru életét. A papi kor-mány ezen ijesztő eljárása által a tudomány is hanyatlott, míg az a fellázadt emberi észről le nem győzetett. Ekkor kezdett oszlan az azon sötét-ség, mely a legfőnségesebb tudományt borítá; a világosság első sugara Németországban derült fel ismét. A csillagászat történelme *Pauerbach Györ-gyöt* említi, mint az ujkor első csillagászat, ki 1423. született. Kora halála meggátolta őt új vi-lágalkotmányi elméletét vizsgálni és tudományi-lag indokolni. Hires tanítványát, a königsbergi *Regiomontanus-t*, a felvilágosodott és tudományi-lag képzett IV. Sixtus naptárjavításhoz hívta meg Rómába, hol a pestis áldozata lett.

Nevezetesebb mint maga Regiomontán — a mester — volt tanítványa *Kopernikus*, 1495-ben. Ezen hatalmas ész, ki a tudományt tökéletesen reformálta, az ujkori csillagászat alapítója. Ko-pernikus tudományát — mint az ujkor minden természettudósa — bizonyosan a természet tanul-mányozásának, a gondolkozó ész ez örökös tani-tójának köszönheti. Huszonhárom évig folytonosan észlelt és tanulmányozott, egy a természetnek meg-felelő egyszerű és állandó világrendszert fölfede-zhetni. Először is a legmegfoghatlanabbat, az egész világegyetem (*Universum*) huszonnégyórái földkő-rüli kerengését, a föld maga körüli forgása által megsemmisítette. Miután ez megtörtént, a napot mint nyugvó testet helyezte a középpontba, mely körül a bolygók kiváló (excentrikus) körökben forognak. Ezen körök egyike, t. i. a föld útja, a napút helyébe jött. Így oldattak meg ezer meg ezer kételyek és ennyi talányok egyszerre. — Kopernikus számos évig lelke mélyében rejtette rendszerét és elején-te csak legbizalmasabb barátainak nyilatkozott. Mi-dőn végre a félelem Rómától és Luther inquisitió-jától elmúlt, megjelent 1543-ban hires műve: *Copernici Astronomia instaurata sive de revolutionibus orbium coelestium libri*; — Nürnbergben, egy merész ajánlattal III. Pál pápának. Kopernikus megtámad egy tekintélyt, mely ezredeken át ural-kodott; a papság sz. irási magyarázatát halomra dönti; a pápa világi hatalmát alapjában megren-díti; mi által a hármaskorona nimbusát lerom-bolja: — és midőn halhatatlan művének első pél-dánya, első bevégzett próbanyomata lakhelyén, Frauenburgban megjelent — ekkor a nagy em-ber halálos ágyát őrzé; és eszméletének utolsó sugara egy megdicsőült mosolyban jelentkezett, midőn feltárt könyvét kezébe adták. Műve fo-

gadta utolsó lehelletét és lelke elszállt boldog öntudatában annak, hogy befejezett művét a világnak hátra hagyta.

E nagy ész, a tudomány egén legfényesebb csillagot, *Tycho de Brache* követte. Tychonak nem hiányzott egyéb a kedvező sorsnál, hogy nagyobbá váljék, mint a milyen volt. Tycho egy lángész — egy nagy terjedelmű ész — sok tudományban képzett és kora híres orvosa is volt. Dacára ezen előnyeinek, nem igazolta és nem elégitette ki a tudományos működéséhez kötött várakozásokat. Elteltétét utódjában — a nagy emberben — *Kepler Jánosban* találta.

Alig találkozik e tudomány történetében ember, kinek érdemeiért az utókor nagyobb hálával tartoznék, mint *Kepler Jánosnak*, kit az ég törvényhozójának és *Kopernikus* mellett, az új csillagászat atyjának nevezünk. De bizonyos az is, hogy nincs ember, kit élete alatt német hazája nagyobb háladatlanossággal jutalmazott, ki fáradságosabban küzdött és keservesebben szenvedett volna.

Kepler nem hódolt azonnal *Kopernikus* rendszerének; a régiek merész gyanításai jobban meggyeztek élénk képzeletével. Új viszonyokat a természet országában fölfedezhetni, volt legkedvesebb eszménye. Fáradozott a bolygók utjai és távolságaiban matematikai arányokat bebizonyítani. Ez nem sikerült. Végre, midőn egy háromszög körül és belül leirt körökön tanulmányozott, közel vezetett a bolygók valódi útja titkához, és örömmel nyilvánította 1596-ban fölfedezését, lelkesítve *Kopernikus* rendszerétől, melyet most tökéletesen elismert. Küzdéseiben a szegénység és nyomorral fejtette ki a beteges *Kepler*, fáradhatatlan szorgalmával, esze és tehetségének legnagyobb fokát; ekkor tette legpontosabb fölfedezését, és ekkor találta föl azon örökös törvényeket, melyek mai napig az égi testek pályáin uralkodnak.

Azon ritka őszinteség, melylyel *Kepler* vizsgálatait folytatta, mely minden elkövetett tévedését elösmertette, koronázta meg fáradozásainak legfényesebb eredményeit. *Rudolf* császár meghívta őt matematikai tanárrá azon feltét alatt, a régi haszonvetetlen *alphonsi* bolygótáblázatok helyébe újakat, észleléseken alapultakat, számítani. Huszonnégy évig működött *Kepler* e nehéz, sokszor pénz és segély hiányában félbenszakadt mun-

kán. 1627-ben megjelentek ezen táblázatok, melyeket a rég elhalt császár tiszteletére *Rudolf* nével ruházott fel. Ezen óriási számítások alkalmat nyújtottak neki, különösen a *Mars* pályáját észlelni. Számítalan fáradságos kísérlettel igyekezett a bolygók pályáit egyszerűsíteni. Tizenhét esztendei állhatatosság eredménye azon két törvény fölfedezése volt, melyek szerint a bolygók pályái ke-rekdék (ellipticus,) és mozgásaik oly neműek, hogy egyenlő időszakokban egyenlő téreket haladnak. 1618-ban majus 15-én fedezte föl harmadik törvényét is, hogy a bolygók forgásidejük quadrátjai ugy viszonylanak egymáshoz, mint a naptóli középtávolságok cubusai. Mit egykor álmaiban sejtett, a világegyetem (Universum) egységét, azt valóságban is megtalálta. Jól esett lelkének azon nagyszerű diadal, melyet a tudomány országában aratott.

Hazája, el nem ismervén *Kepler* igazságát és roppant nagy tudományának horderejét, folytonosan üldözte őt. Anyja a boszorkánysággal vádoltatott. És azon ember, ki a természet legmélyebb titkai és örökös törvényei után észlelt, kényszerítve volt, öt év alatt, idejének, éles elméjének és vagyonának legnagyobb részét arra fordítani, hogy anyját a legnevetésesebb vád alól fölmenthesse.

Nyomorának legnagyobb fokán is, visszautasított minden segedelmet. 1627-ben *Wallenstein* szolgálatalelépett, ki őt Rostokban tanári állomásra helyezte. És midőn igazságos pénzköveteléseai visszutasítottak, 1 évi legkeservesebb inség után, maga tette meg a hosszú utat Rostokból *Regensburgba*. De az ut fáradalma és családja fölötti aggodalma, a beteg ágyra sujták őt. Magányosságban elhagyatva, a legnagyobb nyomorral küzdve, halt meg november 15-én 1631-ben.

Egyszerű sirja *Regensburg* ostrománál, a harminc éves háboru alatt, tökéletesen elpusztult. Csak hosszas fáradság után találtatott meg ismét helye, midőn — majd két századdal később — a *dalbergi Károly* 1808-ban egy szép sirkövet állíttatott neki. *Kepler* mellképe, egy 30 láb magas *doriai* templom oltárán áll, melynek kupján a *Zodiakus* ragyog. De állandóbban, mint ére és márványban, él *Kepler* műveiben! Negyven irományt hagyott hátra, melyeket a híres *Lalande-ként*, minden csillagásznak legalább is egyszer kell elolvasnia.

Meisner Sándor.

Egy hét története.

— Marcius 13. —

(VK.) Ragyogó hét volt. Tele égő lámpákkal transparentekkel, fáklyás menettel, bengáli tüzzel és a szívek örömeivel.

Minden óra megtermi most a maga teljes virágát, s irigylendők a napi lapok, melyek rögtön leszakíthatják, hogy frissen nyujtsák át olvasóiknak. De a heti krónistának nem hogy órái, hanem még napjai sinésenek. Ő mindig csak egy hét végéről tekinthet vissza az elmúlt napokra, melyeknek gazdag termését mások már learatták, s a mit ő összeböngészhet, legfőleg is — üres kálász.

Az Uralkodó fényes bevonulását, a zászlók, szőnyegek díszét, az ujjongó sokaságot, a kedden este fényárban úszó testvérvárost, a roppant fáklyásmenet „tűzkigyóit“, melyek a merre csak elvonultak, az estéből nappalt csináltak, a miniszterek eskületételét, a küldöttségek fogadását, szóval mindent fényképirói pontossággal rajzoltak le a napi tudósítók azokkal az egyforma ólombetűkkel, melyeknek különböző egymás mellé rakásától függ csupán, hogy az egyik íróból Üresfi Zenér, a másiktól meg Hugo Viktor legyen.

De egyet még is kifeledek: egy érdekes magastetejű kalapot, mely most mindenütt ott van, s a kerek fővegek és tollas kucsmák közül nagyon kirí. E magastetejű kalappal ma a bevonulás, holnap a fáklyás menet élén találkozunk, egyik órában a várpalota folyosóin, majd a Deák-kör lépcsőin, országházban, színházban, magán körökben, szóval mindenütt. Rendesen ismert tekintélyes emberek környezik, s magyarázzák neki, a mi kell. E szerint nevezetességét nem a kalapnak köszöni, hanem állásának.

Pedig nem is valami rendjeles diplomata, vagy dupla nevű arisztokrata, hanem egyszerűen — és sokat mondólag — angol levelező.

Mr. Kingston.

Igen életrevaló ember. Mindent lát és mindent hall. Aztán mindent le is ír a „Daily-Telegraph“-ban, melyet — sohajok közt említhetjük — naponként más fél százezer példányban nyomtatnak.

Közelébb „Deák oroszlan-barlangját“ írta le, (igy nevezé az uri utcai kört,) mely annyira teli van pipafüsttel, hogy vágni lehetne, mint valami szilárd anyagot, s teli hőséggel és az ország nevezetességeivel. Deák egy zófán ül, szájában az örökös szivarral, tanácsokat osztva híveinek és el-

fogadva a club vendégeit. A szellemi arckép, melyet Mr. Kingston „e jó nagy emberről,“ a miniszterium e védő geniuszáról ad, jól el van találva. Legfőbb vonása valóban a „heroikus önzetlenség.“ Ő nem magának, hanem másoknak él.

Mr. Kingston-t e kör kitünőségei egészen elbájosolják; mindamellott az önfentartás ösztöne mégis elüzé e melegből és szivarfüstből az ugy nevezett „mágnási“ kaszinóba, mely — a mint ő is írja — fényes és kényelmes, s jobban hasonlít az angol club-okhoz, mint Bécs ily fajta társas körei. Az előkelők majd mind jól tudnak itt angolul, s ezért az angol útasnak úgy tűnik föl, mint egy oáz a szárazföldi élet pusztáján.

S képzelje Mr. Kingston, ezt a nemzetet hirdték félvadnak másfél évtizeden át azok a tinta-férgék, melyek az absolutismus árjában olyan gonosz-vidáman érezték magukat, midőn bennünket befektethettek!

De se baj, más viharokat is láttunk már! Az ár elfolyt, s Budavár mint egy törhetlen szikla újra mosolyog a napfényen. A kétféjű sasok helyén az ország cimerei pompáznak, s itt-ott fölírva egy-egy minisztérium neve.

Egyik idő embere bús arccal költözik ki a nagy épületekből, a másiké pedig vígan befelé. Hiába, ugyan az a nap egyiknek kél, másiknak lenyugszik; szerencsére, most a jóknak kel, s csak azoknak áldoz le, kik sok ideig rajta voltak, hogy ne is sütközhessenek sugarainál. Valami nagy világfölfordulás azonban a bureaokban sinés. A test megmarad, csak a fő, meg a ruha változik.

Sokkal több változás lessz a városnál, hol több év óta a „mandarinok“ uralkodtak. Nehány vagyonos polgár, élükön — mint egy világító torony — Havas ur, (nem a losonci vasút-Havas, hanem a kolera-Havas, mint egy elménc megkü lömbözteté,) kinevezte magát a város atyáinak, s bele mártotta kezét mindenbe, a főpolgármester nyájas engedelmeivel. Hanem a háládatlan gyermekek — a pesti polgárság — nem nagyon szerette e gazdálkodást, s a város atyáit elnevezte „mandarinoknak“, mintha csak Khinából kerültek volna.

Ha Rottenbiller Lipót népszerűsége alá hanyatlott: az nagy részben e hú mandarinok munkája. S ezt az egy munkát kivitték emberül! Korántsem kárörömmel említhetjük e tényt; a journalistának sokkal több baja és küzdelme van folyvást, sem-

hogy el ne feledne és meg ne bocsátana oly méltatlanságokat is, minőkre a főpolgármester fakadt a sajtó ellen a járvány idejében. Ő megbánta, s mi elfeledtük. Sőt meg vagyunk győződve, hogy midőn Rottenbiller Lipót — a mint barátainak közelebb határozottan kijelenté — a magánéletbe vonuland vissza, a sajtó világot fog vetni azon rég elmúlt szép időkre, midőn e férfi a népszerűség karján méltán emelkedék a főváros élére.

Őt is a „márciusi“ tavasz szülte, és a nehéz időkben, melyeket megért, tevékenysége által tünt ki. Szenvedett is érte, s Grätzba volt belebbezve. Mindez régen volt, s azóta már kétszer volt főpolgármester. Másodszor választották, harmadszor kinevezték. S nem az volt többé, a ki egykoron. Ő is felejtett, mások is felejtettek, s a grázi belebbezett utójára érdemjelt kapott. Soha sem forgott oly különösen a sors kereke, mint nálunk húsz év óta. Az idő, mely annyit változott, sok derék embert használt el, mint megannyi szerszámokat, melyek több kézben forogván, elkopnak. De sohasem szabad feledni egykori ép voltukat, a míg hasznukat vettük.

Természetes azonban, ha a polgárság ez új időben új ember felé fordul. A városrészek pezsgő értekezleteiben majd mindenütt *Szentkirályi Mór* neve hangzik. Nem a mai idő szülötte ő sem, de ama ritka férfiak egyike, kik folyvást haladván, sohasem vénülnek meg tevékenységükben. Ime, a forradalom utáni vén orvosnövendék, a képviselőházban ismét oly fényben ragyog, mint hajdan a pozsonyi diétákon. Sőt a sok évi visszavonulás tanulmányai csak izmosíták erejét. Valószínűleg miniszter is lehetne mostan, de a főpolgármesteri pole inkább vonja őt. Nem fényleni akar ott, hanem használni. S mennyit használhat!

Nézzünk csak körül. Fővárosunkat valami sajátságos disharmonia jellemzi. Fél arca fiatal, a másik fele vén. Itt egy darabja Párisra, egy más része pedig Konstantinápolyra emlékeztet. Hatalmas Dunája és undok szeméjte van. Lánchidja legszebb a kontinensen, alagútja, kőpartja és vasútja van, mint a világvárosoknak, s ezek mellett hiányzanak legelső szükségéi: jó víz és bő sétányok.

Egy nagy harmónia létesítése: ez az, mi az új polgármesterre vár. A vállalkozási szellem föléb-

resztése nagyban, magas törekvések helyes kiszámítással, minden erő ügyes fölhasználása, s nem aprólékos foldozás, hanem gyökeres ujtások.

Pest főpolgármestere többet tehet, mint akár egy miniszter. Valódi magyar fővárost teremthet, s a szó teljes értelmében: szívet adhat az országnak.

Ezt várják Szentkirályitól. Sokat, de nem lehetlent. Ha teljesíti: akkor maga után egy megépített várost hagy emlékül, mely mindig hirdetni fogja tevékenységét.

És a míg őt a városrészek sok helyen „éltetik“, s mialatt az érkező fejedelem láttára éljenzajjal telt meg a levegő: azalatt Magyarország egy nagy papja halt meg, a kalocsai érsek: *Lonovics József*.

Hosszú és változásokban gazdag élete volt. Gyorsan emelkedett, kitűnt, napja sokáig elborult, s élete vége felé fénylett ki újra, midőn már ő maga meg volt törve. Nagy szónok, tudós és rendkívüli műveltségű férfi húnymt el benne épen akkor, midőn a lezajlott kor jeleseit leginkább szeretőnk visszakérni a síroktól.

Ha terünk volna, sokat irhatnánk e jeles férfi életéről; de nincs, s megnyughatunk abban, hogy kitűnő életét úgy is mindenki ismeri.

Az események árjában az írói toll most még ily nagy sir előtt sem időzhet sokáig. Sok érdek veszi igénybe: ujdonságok és régiségek. Ez utóbbiak a képzőművészeti társulat csarnokában láthatók, s oly érdekesek, hogy jövőre egy egész cikket igényelnek. Az ujdonságok a Teleki-pályázat vígjátékai.

Hány költő álmodott hónapokon át koszorúkról, míg a mult hétfőn tövisekre ébredt! De a bírálatok egyik töviskoszorújában legalább ott cseng a száz arany. Tapasz a sebre!

A bírálók azonban ezúttal egy újfajta töviskoszorút találtak föl. Nevezetesen a „Kedv és hajlam“ című vígjátékot, mint *aránylag* legjobbat, ajánlották a jutalomra, de azért a jeligés levelet nem bonták föl, s a száz aranyat is csak akkor határozták kiadni, ha a szerző személyesen *jelentkezik*. Még jobb lett volna azt is elhatározni, hogy meztelen lábbal jelenjék meg, mint a középkor bünös fejedelmei a szentséges római pápák előtt. Ez még nagyobb megaláztatás lenne, s különösen buzdító a jövő évi pályázatokra!

V e g y e s k ö z l e m é n y e k .

—v— („*Spanyol viador-bikák*“) címe a mai számunk 8-dik oldalán levő képnek, mely szintén az általunk már tüzetesebben ismertett kitűnő Doré

Gusztáv rajza, merész s eddig közlött képeitől merőben eltérő felfogással. A spanyol bikaviadalokról olvasóink már számtalanszor hallottak s

olvastak, azon vérengző látványokról, melyek a kegyetlen s irgalmat nem ismerő római circusi multságoknak Hispaniában megőrzött maradványai, s melyekkel Franciaországba is egy gyöngeszivű nő, a spanyol eredetű francia császárné, tesz kísérleteket, azonban — a jobbjézűek dícséretére legyen mondva — nem nagy sikerrel. Képünk azon jelenetet ábrázolja, midőn a rettenthetlen torreadorok (bikaviadorok) a vad szabadságban növekedett bős állatokat egész falkában terelik Sevillába, a közelgő viadori ünnepélyekre.

(Rsz.) (*A föld összes népeiről.*) A legújabb statisztikai adatok nyomán földünk lakói 3264 nyelven beszélnek, s 1000 féle vallás-felekezetet alkotnak. Európa lakóinak száma 272 millióra rug, Ázsiáé 720-ra, Amerikáé 200-ra, Afrikáé 89-re, Ausztráliaé pedig 2-re. Földünk eddigelé ösmert részein tehát 1283 millió lélek él. A férfiak létszáma csaknem oly nagy, mint a nőké. Az emberi nem egy negyede nem éri el a 7-ik évet, csak is fele a 17-iket; 10,000 ember közül körülbelül egy lesz 100 éves; 100 közül 6 lesz 60 éves; s 500 közül csakis egy éri el a 80-ik évet. Évenként körülbelül 32 millió ember hal meg, naponként 87,721, minden órában 3653, minden perében 61, minden másodperében egy; az ujszülöttek száma azonban jóval túlhaladja a halottak számát, minden perében ugyanis születik 75—80 egyén. A házasságban élő személyek, s különösen azok, kik munkás, rendes életet visznek, hosszabb ideig élnek, mint a nőtlen vagy férjtelenek. 1000 férfi közül csak 175 nőszül meg. A tavaszkor született egyének a legizmosabbak s legerősebbek.

(M. A.) (*Elefántesont-bányák Uj-Sziberiában.*) Uj-Sziberia és Lakon-sziget az utazók állítása szerint egészen fővény, jég és elefántfogak halmazából áll. A tenger hullámai minden vihar alkalmával nagymennyiségű és roppant súlyu mamuthfogakat és agyarakat vetnek partra, melyek a környék lakosainak legjövödelmezőbb árucikkét képezik. Az elefántesont Khina és Európába szállíttatik. Körülbelül 500 év óta történik ez Khinában, míg földrészünkön az ásatag elefántesontok csak az utolsó században lettek ismeretesek. Az elefántesont-bányák azonban e hosszú időszak alatt még semmit sem vesztek eredeti gazdagságukból.

* (*Ligroine-lámpák.*) A most nálunk is divatba jövő ligroine-lámpák használatánál ép oly elővigyázat veendő igénybe, mint a petroleum- és spirítus-lámpáknál. A ligroine-lámpa igen olesóba kerül s a petroleumfélénél sokkal célszerűbb,

mert ha a benne levő szivacs megnedvesített, biztonsági lámpa gyanánt is használható. E lámpákról el volt terjedve, hogy kigőzölgésük mérges. A bécsi városi főorvos állítása szerint azonban ez koránsem áll, és használatuk az egészségnek legkevésbé sincs ártalmára.

(M. A.) (*Egy növény élet-szivóssága.*) A magasabbrendű növények élet-szivósságának meglepő példáját tünteti föl a husos, nagyvirágú „*Lewisia rediviva*.” E növény British-Columbia-, Oregon- és Kaliforniában tenyészik. Megszáritás után, ha 2—3 évig tartatik is növény-gyűjteményekben, tovább nő és a papír között új sarjadékokat hajt. Dr. Lyall egy példányt forró vízbe mártott, hogy száritás előtt megsemmisítse hajlandóságát a továbbtenyészésre. Másfél év eltelte után már mutatkoztak új életjelek a növényen, melynek 1863 május hóban a *kaw-i* királyi kertben gyönyörű virágai valának ismét.

* (*A dokánytermelés*) a „Daily Telegraph” összeállítása szerint évenként az egész földön 432,500,000 font, mely következőleg oszlik el a különböző világrészekre, Ázsiára 155,000,000 Európára 141,000,000, Amerikára 124,000,000 Áfrikára 12,000,000, Ausztráliára 500,000 font.

(Rsz.) (*Különös kiszámítások.*) Egy angol — de ki is teheti volna más — unalmában a következő számításra adá fejét. Ha az ember hangja — ugymond — testének nagyságához és súlyához úgy aránylanék, mint p. o. a kis tücsöké, akkor az ember lenne Isten legerősb hangu teremtménye. A tücsök éneklése elhallatszik $\frac{1}{60}$ rész mértföldre. E lármás kis jószág sulya egy negyed lat, egy jól megtermett ember tehát oly nehéz, mint 32,000 tücsök; ennek következtében hangja 4000 mértföldre lenne hallható, s ha egyet trüsszentene, összeomlanék szobája. — Vegyük fel továbbá, hogy a bolha egy szemer nehézségű, s a mint tudjuk, másfél láb távolságra ugrik, akkor: egy 150 fontot nyomó egyén — a fentebbi feltételből indulva ki — egy ugrásra 30,000 mértföldet hagyna maga után; egy ugrással New-Yorkból Kokhinkhinában lenne, kettővel pedig a földet kerülné meg.

* (*Egy király, mint összeesküvő.*) Minap már közöltük, hogy Izabella spanyol királynő férje összeesküdt saját neje és uralkodónéja ellen. Erre vonatkozólag most még több adattal szolgálhatunk. Madridban mindenki hiszi, hogy a titkosan nyomott „Alerta” lap a király-férj tudtával jelent meg, s midőn a lap nyomdáját jan. 18 és 19-ike közti éjjel fölfedezték, egy cikk kéziratában Ferrere király írására vélték ismerni. Meghitt lá-

bon állt Blanco Lajossal, az „Alerta“ szerkesztőjével, kit jan. 19-én a lap nyomdájában fogtak el, s ez volt oka, hogy Blanco a hadi törvényszék ki nem végezteté. A királynő környezete korán megtudta a király-férj által szőtt ármányokat, de feltűnést nem akarván költeni, csak éberül örködtek; fivérét Henrik infansot, Montpensier herceget és hercegnőt, mint meghitt barátait azonban korán száműzték. De végre veszélyesnek tarták Ferenc királyt is, és szintén e sorsban részesíték. A király kezében sok okmány van a királynő és miniszteriuma ellen, de ezeket a legszigorubb kutatások dacára sem tudták megszerezni. A királynő környezetében egyedül don Tenorio volt, ki a madridi események kiszámíthatlan következményeire figyelmezteté az uralkodó asszonyt s a kormányzat változtatását többször süregeté. Narvaez nem örömet látta a férfit Madridban, s eltávolításán gondolkozott. Erre nézve legalkalmas volt őt jó távolra, a bécsi udvarhoz spanyol követnek kinevezni. Tenorio nem akarta a követséget elvállalni. „Önök el kell fogadnia“, szolt a királynő, midőn fölmentését kérte, s Tenorionak csakugyan el kellett fogadnia.

(Rsz.) (*Drága koszt.*) A Zarskojezeló-ban — Pétervár mellett — tartott elefánt táplálására a többek közt évenként: 16,000 font buzaliszt, 2000 font vaj, 3000 font cukor, 32,000 font széna, és 20,000 font szalma szükségeltetik.

(Rsz.) (*Nepomucenusz sz. János koporsója*) magyarhoni ezüstből készült, s e célra 1734-ben a körmöci bányákból 400 márka 13 latos ezüst szállíttatott; ára 7286 ft 40 kr volt.

* (*Az óriási hajó, a „Great-Eastern“*) már ki van javítva, hogy New-Yorkba menjen, s a ropant népvándorlást a párisi világtárlatra átszállítsa. A hajó jelen állapotában 3000 utazót vehet fel. A termek nagyobbítottak, a födözeti terem 140 láb hosszú és 24 láb széles, és 500-an ebédelhetnek egyszerre benne. A többi termeket is egybe számítva, az egész hajón 2000 ember étkezhetik egyszerre asztalnál. A feldiszítések és butorok nagy fénynyel állítják ki, a felszerelési költség meghaladja az 1,000,000 fto.

* (*Szomorú adatok Lengyelországról.*) A vérengző orosz kormány 1863-tól következő véres áldozatot hozott: Sziberiába száműzetett: 18,682. Oroszország belsejébe hurcoltatott 12,556, az Ural-vidékre deportáltatott 33,780, büntetésképen mint közkatoná besoroztatott 2416, Sziberiába örökös száműzésre elíteltetett 31,500 egyén. Politikai fogoly

bilincsen elhalt 620, felakasztatott vagy agyonlövetett 1468, külföldre futásban keresett menekéket 7060. Az összes áldozati szám 1863-tól 141,382.

* (*Sülyedő sziget.*) Metelin szigetén oly nagy földrengés volt közelebb, hogy a sziget napról napra észrevehetőn sülyedt. A rémületet képzelni lehet. Smyrnából a vész hírére két porosz hajó sietett a szigethez, hogy a lakosoknak segélyére lehessenek, kik el is hagyták a szigetet.

* (*A nyári hadjárat áldozatai osztrák részből.*) A két — éjszaki s déli — hadseregnek harcoképes embere volt: 10,932 tiszt és 396,291 altiszt és közlegény; összesen tehát 407,223 ember. A többieket beleszámítva összesen volt 10,538 tiszt s 627,098 közember. Valamenynyi ezred, hadtest s más seregfajok által rögtön a hadjárat befejezése után bejelentetett mint halott 587, mint sebesült 1505 s mint elveszett 483 tiszt; a legénységből mint halott 10,407, mint sebesült 27,805, mint elveszett 43,164 ember. A seregfajok szerint tisztekből s legénységből bejelentettek, és pedig — a gyalogságból 8,425 halott, 22,683 sebesült, 33,063 elveszett; — a vadászokból 1,758 halott, 4,613 sebesült 6,444 elveszett; — a határőrökből 72 halott, 350 sebesült, 193 elveszett; — a könnyű lovasságból 270 halott, 505 sebesült, 1,606 elveszett; — a tüzérségből 309 halott, 912 sebesült, 1,351 elveszett; — technikai, egészségi s egyéb csapatokból 2 halott, 9 sebesült 179 elveszett; — a nehéz lovasságból 158 halott, 238 sebesült, 913 elveszett. — A harcoló seregszámából ezer főre esik — a tisztek közül halott 537, sebesült 137.7, elveszett 44.2; — a legénység közül halott 263, sebesült 702, elveszett 1092. — A hajóhadból 3 halott tiszt s 36 közlegény, 13 sebesült tiszt s 136 közlegény. Itt nem veszett (azaz nem szökött meg) senki.

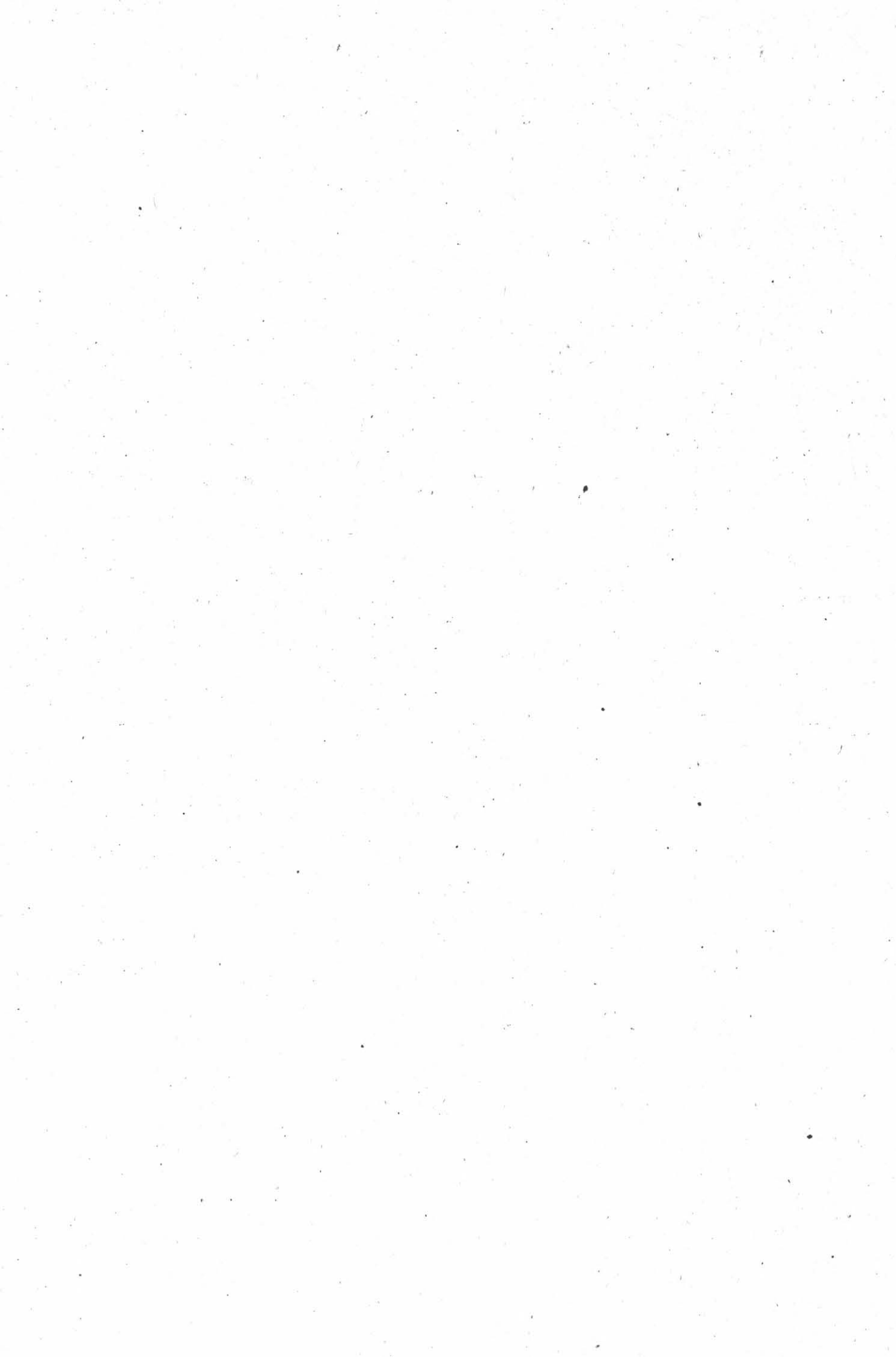
Képtalány.

(Megfejtése a 15-dik számban lesz.)

— A 11-dik szám képtalányának értelme ez: „Jankó János.“

Gyula gr. miniszterelnököt és honvédelmi minisztert, hogy polgárőrséget szervezhessenek.

—v— (Adomány.) Biró Ede ur, kolozsvári előfizetőnk 1 ft. 20 krt küldött be szerkesztőségünk-höz, mit a moldvai magyar inségesek részére a gazdaszonyok egyletéhez küldöttünk. Ugyancsak az inséget szenvedő moldvai magyarok részére Rácpetréről *Klobucharich József* jegyző ur 6 frot küldött be hozzánk s pedig a maga részéről 1 frot, *Báter József* 1 frot, *Fekete Sándor* 36 krt. M-Peterdről többen 2 ft. 60 krt., s Belvádról 1 ft. 40 krt. s pedig következő sorok kíséretében: „Mint a „Hazánk” egyik előfizetője, szomoruan értesültem, hogy moldvaországi magyar testvéreink égbekiáltó inséggel küzdenek, s ámbár a tavalyi fagy és aazaly vidékünket is sújtotta, úgy hogy magunk is segélyre szorulunk, még sem mulasztottam el megkísérteni egy kis adakozást gyűjteni, melynek eredményét itt küldöm.” Ez összeget is átadtuk s m. gazdaszonyok egyletének gyors kézbesítés végett, s midőn éhhalállal küzködő véreink nevében köszönetet mondanánk a nemesszivü adományért, újra kijelentjük, hogy olvasóink részéről e nemes célra bármi csekély adományt mindig köszönettel veszünk át.

* (Fiumei hírek.) Matkovits Pált e hó 16-án végre kibocsáták börtönéből. A börtön ajtaja előtt nagy néptömeg várta, mely örömmiadással fogadta az ősz hazafit, kocsijának lovait kifogva vittek haza, lelkesen éltetvén a királyt, királynét, a miniszteriumot, Deakot és Magyarországot. Esta fáklásamenettel is meg akarták tisztelni, de ezt nem engedték meg. Hir szerint Fiuméből egy küldöttség Ó Felségénél a város érdekében egy kérvényt akar benyújtani; más hírek szerint e kérvényt pesti polgárok is szándékoznak támogatni Ó Felsége előtt.

* (Liszt Ferenc) már elkészült a koronázási missével, s várja a fölszólítást, hogy annak vezényletére személyesen is eljöhessen.

* (Az adók befizetése most) miután az alkotmány vissza van állítva, mint több helyről érkező hírek erősítik, a legszébb rendben foly. Nemcsak a mostani adót, hanem a mult évi hátralékot is szívesen beviszik, a hol tudniillik maradt mult évi hátralék az exekuciók mellett.

* (A párisi világleállítás) magyar osztályáról írják egyik lapnak, hogy az külső földiszítésekben nem lesz valami fényes, mert a volt helytartótanács ugyancsak fukarkodott, midőn a küldiszítésekre csak 1000 frot szavazott meg. Az országos biztosok azonban mindent elkövetnek, hogy a belső berendezés annál érdekesebb legyen. Térey Pál orsz. biztos már megtette az intézkedéseket, hogy a Magyarország és a kapcsolattól küldött tárgyak kiállítására szükséges tér különválasztások, s külön magyar iroda legyen a kiállítási palotában. A kiállítandó tárgyak csoportokra vannak felosztva, s ezek közül az 5-dik és 7-dik az, melyekben Magyarország legjobban lesz képviselve. Az 5-dik csoport alosztályai: a bányászati terményei; az erdőgazdaság és erdőművelési ipar terményei; a vadászat, halászat és gyűjtemények; a mezőgazdaság azon terményei,

melyek nem élelmi szerek (dohány, gyapju, repce, kender, viasz, magvak stb.); vegytan és gyógyászat; bőr. A 7-dik csoport alosztályai: gabna és liszt, s az ezekből készült cikkek; zsiros éllemi szerek, hus és halak, gyümölcsök, fűszerek, cukor és cukrászat, szeszes italok (bor, pezsgő, likőr, stb.) A magyar kiállítók érdekében megjegyezzük, hogy *Térey Pál* orsz. biztos Rue Taitbout 4. alatt lakik, s a hivatalos, valamint a kiállítók érdekeire vonatkozó levelek april elejéig ide küldendők, míg a külön magyar iroda megnyílik.

—v— (Romániai magyarjai) is több helyütt megtartották az alkotmány visszaállításának örömmünnepét. Igy Jászvárosból (Moldvaország fővárosából) írják nekünk, hogy az ottani magyarság f. hó 6-dikán ünneplé meg Magyarország örömmünnepét, mely alkalommal Sáska Róbert gyógyszerész ez alkalomból készült, lelkesült hangulatu költeményét is elszavalták, melynek végső szaka így sóhajt a hazához:

Bár nem vagyunk megszentelt földeden,
De lelünk ott van, mindig ott veled;
Csendes faluban kis szülői ház,
A fájo szív óh hányszor emleget!

Irodalom.

— („Austria birodalmi adórendszere.) Különös tekintettel a magyar korona alatti országok adó- és államgazdasági viszonyaira.” Irta Szepessy Mihály, kiadta Pfaiffer Ferdinánd, ára a terjedelmes kötetnek 2 ft. 40 kr. Ezen legnagyobb részt hivatalos adatok nyomán nagy szorgalommal készült munka hasznos segédkönyvül szolgálhat most, midőn kormányzatunk saját keszeink közé jutott, mind a közhivatalokat viselőknél, különösen pénzügyi hivatalnokoknak, mind azoknak, a kik közügyi kérdésekkel foglalkoznak.

— (A „Vasárnapi Újság”) Pákh Albert halála óta Heckenast Gusztáv kiadó felelős szerkesztése mellett jelent meg. Szerkesztését ezentul fiatal és szorgalmas íróársunk, Nagy Miklós veszi át, ki a „Hazánk” keletkezése óta egészen mult decemberig e lap mellett volt segédszerkesztő, s aztán Pákhot, gyámolította utolsó napjaiban. Lelkiismeretes szorgalmáról tanuskodik az általa szerkesztett háboru-könyv is.

Szerkesztői üzenetek.

— *Párisba*: Minthogy lapunkat most már szerdánként küldik szét, azért a levél e számba elkészt.

— *Lórára*: K. I-nak. A verset nem közöljük; az apróság pedig némi változtatáson fog keresztül esni.

— *Jászvárosba*: S. B-nak. Lapunk tere s közlendőink halmaza nem engedi meg azon terjedelmes dolgozat kinyomtatását. Különb Moldvaország fővárosából szívesebben vennénk az ott és vidékén élő magyarságról s állapotáról tudósításokat.

— *Tenkérs*: T. F-nak. Köszönettel vettük a tudósítást, de megérkeztekor már közöltük. Salvas tudósításait jövőre is kérjük.

— *Münchenbe*: B. Gy-nak. Válaszunk szekérpostai csomaggal együtt ment el.

— *Münchenbe*: M. M-nak. A régen várt rajzokat az új évfolyam elején szeretnők közölni. Kérnők megküldésüket.

— *Hajdu Dorogra*: T. M-nak Örömmel üdvözlöttük újabb beküldését. Mindig szívesen látjuk.

— *Győrre*: K. Gy-nak. A „Magyarország a jégkorszakban” című érdekes dolgozat egy ezzel rokontárgya s már régibb idő óta keszeink közt levő cikk közlése után fog megjelenni.

— *Pápra*: K. L. Kesükhöz jutott.

— *M. Seigetro*: T. G-nak. Egészen értéktelen.

— *N. Bányára*: B. A. Eggenberger könyvkereskedése után megküldöttük.

— *Pesten*: D. J-nak. Hollandiából jelenleg eredeti tudósításokat küldünk.

(Folyt. a következőn.)

sitónk van a lehet, hogy az ugyanezen tárgyról is jog írni s pedig közvetlen tapasztalat után. Így hát ezzel a cikkel várunk kell.

— *N. Kőrösre*: Sz. S-nak. Köszönjük régi jóakrónk szives megemlékezését. Ép oly érdekes, mint a mily időszertü.

— *Oládra*: M. J-nak. Igaz sajnálattal értesültünk amaz általunk még nem ösmert esetről, más részt azonban szives sorainak örvendünk. Terjedelmüknel fogva a küldemények egyikét sem közölhetjük; különben az egyiknek morálja nagyon csiklandós.

— *Vizókéra*: M. M-nak. Magánlevelet írtunk.

— *Sz. Fehérvárra*: S. E-nak. Az illető rovat kezelőjének adtuk át.

— *Pesten*: A. S-nak. A cölöp-kunyhókról írt cikk helyesen van átköltözve.

— *Szamos-Újvárra*: Szeretnénk az illető utazásából valamely, a nagy közönséget is érdekli részt.

— *Pannonhalmára*: L-nak. A fordítás nem rossz, de eredetije nem valami kitérő. Hasonló *csinos* leírás irodalmunkban is ezerszámra terem. Az eredetiben dicsérendőbb az érzelem; mint a kidolgozás.

A kiadó-hivatal üzenetei.

— *Illavára*: Brill L. urnak. A „Hazánk“ tavalyi első évnegyedi folyamaival már nem szolgálhatunk.

— *A t. makkói kaszinónak*. A tisztelt kaszinó nem fizetett elő s a 4. első szám is csak tévedésből küldetett azon cím alatt a polgári kör helyett.

— *N. Kanizsára*. A t. polgári egyletnek: 20 kr. jár érte, mit alkalmilag az előfizetési pénzzel kérünk.

— *T. Fűre*. N. J. urnak. Azon évnegyedi folyamattal már nem rendelkezhetünk, s azért a pénzt a további előfizetésbe számítjuk be jul. — szeptemberre.

Előfizetési feltételek a

„HAZÁNK S KÜLFÖLD“

1867-diki évfolyamára.

1867-diki minden egész éves előfizetőinket ez évben ismét új és kedves meglepetésben fogjuk részesíteni.

A jelen évben belépő új előfizetőink a lapok által annyira dicsért 1865-diki „Dobozi“ és 1866-diki „Zrínyi és Frangepán“ című képeinket *kedvezményből, egyszerre megrendelve 2 ft 30 krért*, bármelyiket külön megrendelve 1 ft 30 krért kapják meg, mely összegbe a csomagolási díj és bélyegilleték is belé van számítva.

Előfizetési feltételek:

Egész évre 6 frt. — kr. | Januártól aprilisig 1/4 évre 1 „ 50 „
Januártól júniusig félévre 3 „ — „ | Az új műmelléklet csomagolási díja 30 kr.

Előfizetési felhívás a

„HETI POSTA“

című új politikai hetilapra.

Évnegyedre csak 1 forint!

(Megjelenik minden vasárnap.)

A „Hazánk s Külföld“-nek ezentúl minden vasárnap megjelenő, politikai tartalmu testvér lapja a „Heti Posta.“

Hazánkra a független és felelős kormány kinevezése óta új korszak virradt, melynek működése, pesszéje, anyagi és szellemi jobblétre törekvése iránt minden, bármily osztályu s vagyonu polgárunk érdeklődéssel viseltetik s mint magyarnak — kell is viseltetnie. S most, midőn végre a szabad szó és jobblétünket eszközölni akaró szabad mozgás bilincsei lehullottak, ezen általános érdeklődésnek szándékunk eleget tenni, midőn a „Heti Posta“-ban oly lapot óhajtunk közönségünknek nyújtani, melyet rendkívüli olcsóságánál fogva mindazok megszerezhetnek, kiknek a jelentékenyebb összegbe kerülő nagy lapokat nincs módjukban tartani, vagy kik az ilyeneket csak más szükségleteik megrövidítésével szerezhették meg.

Előfizetési feltételek:

April—júliusi 1/4 évre 1 frt. | April—decemberi 3/4 évre 3 frt.
April—szeptemberi 1/2 évre 2 „

A „Heti Posta“ april elején indul meg s hogy olvasói az első számot már idején megkaphassák, az előfizetéseket mielőbb kérjük beküldeni.

Szokoly Viktor,
szerkesztő.

Emich Gusztáv,
magy. akad. nyomdász és kiadó.
(Barátoktere 7. sz.)